

Ad romanos

Doctor gētiū in fide et veritate. Et regibus quibus fides christi annūciavit: sicut agrippe: ut habet Act. 16. Et et neroni et eius principibus. Unū dicit phil. 1. Que circa me sunt magis ad perfectū venerūt euāgelij. ita ut vincula mea manifesta fierēt in christo in omni pretorio. Ysa. 49. Reges videbūt et cōsurgent principes. Et filij israel: quos de christo disputabat. Act. 9. Saulus autē magis cōualecebat et confundebat in deos qui habitabant damasce: affirmās quoniam hic est christus.

¶ Sic igitur ex verbis premissis possumus accipere quatuor causas huius operis. scilicet epistolam pauli: quas pre manibus habemus. Primo quod auctore in vase. Secundo materiā in nomine christi: que est plenitudo vasis: quia tota doctrina hec est de doctrina christi. Tertio modo in usu portationis. Tradit. n. hec doctrina per modum epistolarum que per nuncios portari soluerūt: sicut illud secōdi. pa. 30. Perreperūt cursores cum epistolis ex regis imperio etc. Quarto distinctionē operis in utilitate predicta. Scripsit. n. 14. epistolas: quarum non est instruit ecclesiam gētiū. quatuor platos et principes ecclesie. i. reges. vna populus israel. scilicet ad hebreos. filios israel. Est. n. hec doctrina tota de gratia christi que quod potest tripliciter considerari. Uno modo scilicet quod est in ipso capite. scilicet christo: et sic commendat in epistola ad hebreos. Alio modo scilicet quod est in membris principalibus corporis mystici: et sic commendat in epistolis que sunt ad platos. Tertio modo scilicet quod est in ipso corpore mystico quod est ecclesia: et sic commendat in epistolis que mittuntur ad gentes. quarum hec est distinctio. Nam ipsa gratia christi tripliciter potest considerari. Uno modo scilicet quod est in epistola ad Romanos. Alio modo scilicet quod est in sacramentis gratie: et sic commendatur in duabus epistolis ad corinthios. In quarum prima agit de ipsis sacramentis. In secunda de dignitate ministrorum. Et in epistola ad hebreos. in qua excludit superflua sacramenta et illos qui volebant vetera sacramenta nouis adiungere. Tertio considerat gratia christi in effectu veritatis que in ecclesia fecit. ¶ Agit ergo apostolus primo quod de institutione ecclesiastice vnitatis in epistola ad ephe. Secundo quod de eius confirmatione et perfectione in epistola ad phil. Tertio quod de eius defensione contra errores quod in epistola ad col. Contra persecutiones vero presentes in prima ad the. Contra futuras vero precipue tempore antichristi in secunda. Prelatos vero ecclesiarum instruit in spiritualibus et temporalibus. Spirituales quidem instruit de institutione et gubernatione ecclesiastice vnitatis in prima ad thimo. de firmitate persecutores in secunda. Tertio de defensione hereticos in epistola ad Titum. Dignos vero temporales instruit in epistola ad philemonem. Et sic patet ratio distinctio et ordinis omnium epistolarum. ¶ Sed versus epistola ad Romanos non sit prima. patet. n. versus scripsisse ad cor. scilicet in illud Romanos ultimo. Comēdo vobis pheben que est chencris. vbi est portus corinthiorum. Sed dicendum quod epistola ad corinthios. potest esse tempore scripture: sicut epistola ad romanos premissis tunc per dignitatem romanorum et alijs gentibus dñabant: quia hic ostendat superbia que est inuitium omnis peccati: ut dicitur eccl. 10. Tunc quia etiam hoc expigit ordo doctrine: ut prius gratia consideret in se que versus est in sacramentis. ¶ Itē quod versus apostolus hanc epistolam scripsit. Aug. dicit quod de athenis. Hieronymus quod de corintho: nec est indicio: quia forte athenis incepit eam scribere: sed corinthi cōsumauit. ¶ Itē obijciat id quod in glo. dicit aliqui fideles antequam petrus romanis predicauerunt. In ecclesiastica vero historia dicit quod petrus primus predicauit eis. Sed intelligendum est primus inter apostolos: et cum sequela magni fructus: ante vero predicauerat Rome barnabas: ut habetur in itineratio clementis. CAPI. I.

Paulus seruus iesu christi: vocat apostolus segregatus in euangelium dei. ¶ Hec epistola in duas partes diuiditur. scilicet in salutationem: et epistolarem tractatum: qui incipit

ibi (Primum quidem gratias etc.) Circa primum tria facit. Primo describitur persona salutans. scilicet salute ibi (Omnibus qui sunt rome) tertio salus optata ibi. (Gratia vobis etc.) Circa primum duo facit. Primo. n. describitur persona auctoris. scilicet commendat eius officium ibi. (Quod ante promiserat etc.) Persona autem scribentis describitur a quatuor. primo quidem ex nomine cum dicit. Paulus. Circa quod tria consideranda sunt. primo quod proprietates eius. Hoc enim nomen serui: quod his litteris describitur non potest hebraicum esse: quia apud hebraicos non inuenitur hoc elementum. p. Sed potest esse grecum et latinum: si tamen aliquid elementum ei propinquum sumat: quod est. p. potest esse hebreum. ¶ Secundo consideranda est eius significatio: scilicet enim quod potest hebreum esse idem est quod mirabilis vel electus: sicut autem quod est grecum idem est quod quietus: scilicet vero quod est latinum idem est quod modicus. Et hec quod ei ueniunt. Electus quidem fuit quantum ad gratiam. Unum act. 9. Uas electionis est mihi iste. Mirabilis fuit in opere Eccl. 43. Uas admirabile opus excelsi. Quietus in contemplatione. Sapientie. 4. Intrans in domum meam quietescas cum illa. Modicus per humilitatem. i. cor. 15. Ego sum minimus apostolorum. ¶ Tertio considerandum est quando sit hoc nomen apostolo impositum cum tamen ante saulus vocaretur: ut habetur Act. 9. Circa hoc triplex est opinio. Hieronymus dicit quod prius vocaret saulus postmodum voluit vocari paulus pro quoddam insignem suum quod fecit. scilicet quod uertit seruum paulum consulere: ut habetur Act. 13. Sicut et scipio dictus est africanus: quia denicit africanus. Alij vero dicunt quod hoc nomen impositum est sibi pro perfectione virtutum: qui ex hoc nomine signatur: ut dicitur est. Imponitur. n. diuinitus quibusdam nomina a principio natiuitatis ad designandam gratiam quam a principio consequuntur: sicut patet de Joanne baptista. Luc. 1. Quibusdam vero mutant nomina ad designandum perfectum virtutis eorum: ut crisostomus dicit: sicut patet de Abraam gen. 28. Et de petro. Mat. 16. ¶ Alij vero dicunt et melius quod Paulus fuit a principio binomius. Consuetum enim erat apud iudeos: ut simul cum nominibus hebraicis assumerent sibi nomina illarum gentium quibus seruebant: sicut sub grecis exites nominabantur nomibus grecorum: ut patet de Iasone et menelao secōdi mach. 4. Hoc autem nomen paulus ab antiquo celebre fuit apud romanos: et ideo cum diceret saulus scilicet hebreus. vocatus est et paulus scilicet romanus: quo nomine non videtur usus nisi postquam cepit gentibus predicare. Unde act. 13. dicitur. Saulus qui et Paulus. Et hoc magis approbat Aug. ¶ Secundo describitur persona scribentis ex conditione cum dicit. Seruus christi. videtur autem esse abiecta conditio seruitutis si absolute consideret. Unde et sub maledicto pro peccato istiguit gen. 9. Maledictus canaan puer seruus seruorum erit fratrum suorum. Sed redditur commendabilis ex eo quod addit iesu christi. iesus. n. interpretatur saluator. Mat. 1. Ipse. n. saluum faciet etc. Christus interpretatur unctus scilicet illud ps. 44. Unxit te deus deus tuus etc. Per quod designatur dignitas christi: et quantum ad sanctitatem: quia sacerdotes ungebantur: ut patet exo. 28. Et quantum ad potestatem: quia etiam reges ungebantur: ut patet de dauid primi re. 16. et de salomone tertij re. primo. Et quantum ad cognitionem: quia etiam prophete ungebantur: ut patet de heliseo tertij re. 19. Quod autem aliquid subiciatur sue salutis et spirituali unctioni gratie laudabile est: quia tanto aliquid est perfectius quanto magis sue perfectioni subicitur: sicut corpus anime: etiam aer lucis. ps. 115. O domine quia ego seruus tuus sum. ¶ Sed hoc est quod dicitur Jo. 15. Ja non dicam vos seruos: sed amicos. ¶ Sed dicendum quod duplex est seruitus. Una timoris que non petit sanctis. Ro. 8. Non accepistis spiritum seruitutis. Alia humilitatis et amoris que sanctis conuenit scilicet illud Luc. 17. Dicite serui inutiles sumus. Lum. n. liber sit qui est causa sui. seruus autem qui est causa alterius: sicut ab alio mouente motus si quidem sic agat causa

alterius sicut ab alio motus: sic et seruitus timoris: q cogit
 boiem opari contra suam voluntatez. Si vero aliquis agat
 causa alterius: sicut pp finē: sic est seruitus amoris: qz ami
 coz est benefacere: et obsequi amico pp ipsum: vt philoso
 phus dicit in nono ethicoz. **T**ertio comendat a digni
 tate cū dicit vocatus apostolus. Dignitas apostolatus est
 precipua in ecclesia fm illud. p̄. cor. iz. Quosdam quidem
 posuit deus in ecclesia primū apostolos. Apostolus. n. idē
 ē qd missus. fm illud Jo. 20. Sicut misit me p̄: et ego mit
 to vos. i. ex eadē dilectione: et cū eadē auctoritate. Dicit au
 tē. vocatus apostolus: ad designandū grām. i. vocat⁹ ad B
 q sit apostolus. Heb. 5. Nemo assumit sibi honorē. U ad
 designandū excellentiā: vt sicut vrbz anthonomasice vo
 catur ipsa roma: ita apostolus vocat⁹ Paulus fm illud p̄.
 cor. is. Abundantius illis oibus laboraui. Uel ad designā
 dum humilitatē: vt sit sensus: nō audeo me dicere aposto
 lum: sed homines me vocāt. sic p̄. cor. is. Non sum dignus
 vocari apostolus. **Q**uarto describitur persona scriben
 tis ex officio cū dicit. Segregatus in euāgelii dei. Segre
 gatus in quā vel p uersionē ab infidelibus fz illud gal. i.
 Cū autē placuit ei q me segregauit ex vtero matris mee. s.
 sinagoge: vel segregatus p electionē ab alijs discipulis fz
 illud act. iz. Segregatus mihi Saulū rē. Euāgelii autē idē
 ē qd bona annūciatio. Annūciat. n. in ipso iunctio hois
 ad deū: q ē bonum hois fz illud ps. 71. Mibi autē deo adhe
 rere bonū ē. Triplex autē iunctio hois ad deum annūcia
 tur in euangelio. Prima quidē p gratiam vnionis fm illō
 Jo. i. Verbu caro factū est. Scda p gratiā adoptionis pro
 vt inducitur in ps. Ego dixi dy estis et filij excelsi oēs. Ter
 tia p gloriā fructuionis. Jo. i. 7. Dec ē vita eterna. Ysa. 52.
 Qm pulchri super montes pedes annūciantis. hec autem
 annūciatio nō humanitus: sed a deo facta est. Ysa. zi. Que
 audiui a domino exercituum deo israel annūciaui vobis.
 Unde dicit. In euangelium dei. **Lectio. II.**

Quod ante promiserat per ppbetas
 suos in scripturis sanctis de filio suo
 qui fact⁹ est ei ex semine dauid secun
 dum carnem.

Descripta persona scribentis. Dic omendat negociū s
 bi commissum. s. euangelium: cuius in premissis duplex omē
 datio posita est: quaz vna permanet ad vtilitatem quam
 habet ex materia que significatur ex ipso euangelij nomi
 ne: ex quo datur intelligi q in eo bona annūciantur. Alia
 vero est ex auctoritate quā hz ex parte auctoris: que ē ex
 pressa in eo quod dictum ē. dei. Utrāq; ergo omēdatōne
 prosequitur apostolus. Primo quidē illam que ē ex parte
 auctoris. Secundo illam q ē ex parte materie ibi. (De fi
 lio suo). Circa primum omendat euangelium quadripli
 citer. Primo quidem ex antiquitate qd fuit necessariū cō
 tra paganos qui euangelio detrahebant: quasi post longa
 tempora subito eius pdicatio esset exorta: et ad hoc exclu
 dedum dicit. Qd ante: qz licet ex tempore certo predicari
 inceperit: ante tamē pronūciatum fuit diuinitus Ysa. 20.
 Anteq; venirent indicauit tibi. Secundo ex eius firmita
 te que designatur in hoc q dicit. Promiserat. qz ipse ante
 promissit qui nō mentitur. act. iz. Nos vobis annūciam⁹
 eā que ad patres nostros repromissio facta est. Tertio ex
 dignitate ministroz siue testiu cū dicit. Per prophetas:
 quibus ante fuerant reuelata que sunt cōpleta: circa ver
 bum incarnatū. Amos. 3. Nō faciet dominus deus verbū
 .s. incarnari nisi reuelauerit secretū ad seruos suos ppbe
 tas. Act. io. Duic omnes prophete rē. Signanter autē dicit
 suos. sunt. n. aliqui prophete spū humano loquētes fz illō
 Je. 23. Uisionē cordis sui loquūtur nō de ore domini. Uū

dicit. Thi. i. Dixit quidā ex illis proprius illoz propheta.
 Sūt et quidā prophete demonū q imundo spiritu inspi
 rantur sicut ppbete quos interfecit helias: vt dicitur. 4.
 re. is. Sed prophete dei dicunt q diuino spiritu inspirāt.
 Joel. 20. Effundā de spiritu meo rē. Quarto ex modo tra
 dendi: qz nō soluz sunt huiusmodi promissa verbo edicta:
 sed litteris scripta. Uū dicit. In scripturis. Abac. 2. Scri
 be visum et explana illud. Nō autēz cōsueuerunt scribi ni
 si magna que sunt digna memoria: et que oportet ad poste
 ros deuenire. Et iō vt Aug. dicit. is. d cuitate dei: tunc ice
 perunt scribi ppbetie de xpo per ysa. et osee: qm Roma est
 edita sub cuius imperio christus erat nascitur⁹ et fides ei⁹
 gentibus predicāda. Jo. 3. Scrutamini scripturas rē. Ad
 dit autē sanctis ad dñam scripturaz gentilium. Dicuntur
 autē sancte. primo quidē: qz vt dicit. 2. pe. i. Spiritu sancto
 inspirati. z. thi. 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata. Se
 cundo quia sancta stinēt. ps. Lōfitemini memorie sancti
 ficationis eius. Tertio qz sanctificant. Unde Jo. 17. San
 ctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Unde dñ
 i. mach. iz. Habētes solatio sanctos libros q i manib⁹ rē.
Secdo prosequitur omendationem que sumitur ex bo
 nis in euangelio denūciatis: que pertinent ad materiam
 euangelij que est xps: que quidē comēdat tripliciter. Pri
 mo quidē ex origine. Secundo ex dignitate siue virtute
 ibi. (Qui pdestinatus). Tertio ex liberalitate ibi. (Per
 que accepimus). Originē autem xpi describit duplicem.
 Primo quidē eternā cum dicit. (De filio suo). In q ex
 cellentiā euangelij designauit. Nā misterium generatio
 nis eterne ante erat valde absconditum. Unde Salomō
 dicit. Qd nomen eius et nomē filij eius si nosti. Sed in euā
 gelio patris testimonio est declaratū. Mat. 3. r. 17. Dic ē
 filius meus dilectus. Conueniēter autē filius dei materia
 sanctaz scripturaz esse dñ: que diuinam sapientiam expo
 nunt. fz illud deutro. 4. Dec ē sapientia vestra et intelle
 ctus coram populis. Filius autē dicit esse verbum et sapien
 tia genita p̄. cor. i. Christum dei virtutem et dei sapientiā.
Sed circa hanc filiationē tripliciter aliqui errauerūt:
 quidā enim dixerunt eū filiationē habere adoptiuā: sicut
 Fotinus qui posuit christum iniriū sumpsisse ex maria vir
 gine quasi hominē pup: qui per vite meritū ad hanc celsi
 tudinē peruenit: vt p̄ ceteris sanctis filij dei diceretur.
 Sed fm hoc xpo nō cōpeteret descensus ad humanitatē:
 sed magis ascensus ad diuinitatem contra id quod dicit
 Jo. 6. Descendi de celo. Quidā vero posuerunt huiusmo
 di filiationē solūmodo nūcupatiuā sicut sabellius q dixit
 ipsum patrē incarnatum: et hoc filiū nominari: ita q eadē
 dem sit persona: et solum nomina sint diuisa: sed fm B non
 cōpeteret filio mitti a patre cum ipse dicat. Jo. 6. se descē
 disse vt faciat voluntatem eius qui misit eum. Alij vō po
 suerunt sicut Arrius huiusmodi filiationē esse creatā: ita
 q filius dei sit excellentissima creatura: ex nihilo tamē p
 ducta postq; pus nō fuerat: fz fm hoc oia nō essent per ipz
 facta: vt dicitur Jo. i. oportet. n. esse nō factum per que fa
 cta sunt omnia: et hec tria excluduntur per hoc q signāter
 addit suo. i. proprio et generali. Dicit enim Dilarius. h ve
 rus et proprius est filius origine et non adoptione: veritate
 nō nūcupatione. natiuitate nō creatione: procedit. n. a pa
 tre sicut verbū a corde: qd pertinet ad eandē naturā: pre
 sertim in deo in quo nō potest aliquid accidētaliter adue
 nire. Unde ipse dicit Jo. io. Ego et pater vnū sumus. Qd di
 cit vnū liberat te ab arrio: q dicit sum⁹ liberat a sabellio:
 vt Aug. dicit. Secundo tangit temporalē originem cū di
 cit. Qui factus est: vbi statim vident patrociniū sui erro
 ris assumere tres pdicti errores p hoc qd dicit. Qui fact⁹ ē
 ei: non. n. pfitentur eternis: sed factū: sed per ea q addunt

Aug 18 de ciu
 de ciu
 de ciu

error fotini

error sabellij

error arrij

Ad romanos

tollit eorum intentio: quia enim dicit. Qui factus est ei. excludit dictum Sabellii. non enim potest esse filius factus patri si sit eadem persona cum ipso: sed per incarnationem erit filius virginis. Quod vero subdit. Ex semine David. tollit intentionem Scotini. Si enim per adoptionem esset factus dei filius: non diceretur factus ex semine David: sed magis ex spiritu. scilicet qui est spiritus adoptionis filiorum: ut dicitur Romanorum 8. Et ex semine dei: ut dicitur. i. Jo. 3. Quod vero sequitur secundum carnem. tollit intentionem arry: qui ponit eum factum non solum secundum carnem: sed et secundum divinam naturam. Est etiam considerandum ulterius quod circa ipsius incarnationis mysterium multipliciter alii erraverunt. Nestorius enim posuit unionem verbi ad hominem esse factam solum secundum inhabitationem. scilicet prout filius dei hominem illum inhabitavit excellentius ceteris. Manifestum est. non quod alia est substantia inhabitantis: et inhabitati sicut hominis et domus. secundum hoc ponebat aliam esse personam vel ypostasim verbi et hominis: ita quod alius esset secundum personam filius dei: et alius filius hominis. Sed hoc manifeste apparet falsum esse per hoc quod apostolus perhibet. 2. unionem huiusmodi vocat exinanitionem: pater autem et spiritus sanctus inhabitant homines. secundum illud. Jo. 14. Ad eum veniemus: et apud eum mansionem faciemus. Sequeretur igitur quod pater et spiritus sanctus essent exinaniti: quod est absurdum. Hoc ergo excluditur per hoc quod apostolus dicit. Qui. scilicet filius dei est factus secundum carnem. id est habens carnem ex semine David: quod modus loquendi locum non haberet si hec unio facta esset solum secundum inhabitationem. De alijs enim quos verbum inhabitat: non dicitur quod verbum factum sit hic vel ille: sed quod factum est ad Jeremiam vel Ysa. In hoc ergo quod apostolus cum dixit. De filio suo addidit: qui factus est ei ex semine David: manifeste excludit errorem predictum.

Curiosus aliqui alijque duas personas non credant in christo: credunt tamen duas ypostases: vel duo supposita: quod in idem redit: quia nihil aliud est persona quam ypostasis et suppositum rationalis nature: cum ergo sit una solum ypostasis: et unum suppositum in christo: quod est suppositum vel ypostasis verbi eterni: non potest dici: quod illa ypostasis sit facta filius dei: quia non incepit esse filius dei. Sed tamen si inveniatur ab aliquo doctore dictum: exponendum est si factum est: ut homo esset deus. Secundo hoc proprie dicitur: dei filius factus est homo: quia semper non fuit homo. Et ideo legendum est quod hic dicitur: ut ly. qui accipitur ex parte subiecti: ut sit sensus: quod filius dei factus est ex semine David: non autem ex parte predicati: quia sensus esset quod aliquis existens ex semine David: factus est filius dei: quod non dicitur vere et proprie sicut dictum est. Querunt autem alij qui posuerunt unionem esse factam secundum yversionem verbi in carnem: sicut dicitur aer fieri ignis. Unde eutiches dixit quod et ante incarnationem fuerunt due nature: post incarnationem una. Sed hoc est expresse falsum: quia cum deus sit immutabilis. secundum illud. Mal. 3. Ego deus et non mutor: non potest in aliquid aliud converteri. Unde cum dicitur factus est. non intelligit secundum yversionem: sed secundum unionem absque divina mutatione. Potest enim aliquid de novo dici relative de aliquo absque eius mutatione: puta aliquid non immobiliter sedes sit dexter per mutationem eius qui transferit. Et sic deus dicitur ex tempore dominus vel creator per mutationem creature. Et eadem ratione dicitur de novo factus homo. id est univus in persona humane nature. Querunt enim et alij qui dixerunt animam christi non habuisse: sed ibi fuisse verbum loco anime. scilicet Arius et apolinarius. Contra quos est illud. Job. 10. Nemo tollit animam meam. Quod ergo dicitur secundum carnem: non excluditur a christo anima: sed caro ponitur pro toto homine. secundum illud. Isa. 40. Videbit omnis caro etc.

Queritur autem cum nos confitemur christum natum ex virgine quare apostolus dicat eum esse factum ex muliere. Et dicitur

quod illud nascitur: quod naturali ordine producit: sicut fructus ab arbore: vel proles a parente: quod autem ex voluntate agentis producit non secundum naturam ordinem: sicut domus ab artifice non potest dici nasci: sed factum. Quia igitur christus ex virgine processit naturali ordine quantum ad aliquid. scilicet quod conceptus est ex femina spacio novem mensium: dicitur natus. Quia vero quantum ad aliquid non naturali ordine: sed sola virtute divina processit absque virili semine: dicitur factus. Quia autem dicitur ex Adam facta non nata: Isaac autem ex Abraam natus non factus. Item quare specialiter dicitur ex semine David: et non ex semine Abrahæ. Cui promissio facta fuit de christo. secundum illud. Gal. 3. Abrahæ dicitur sunt promissiones. Et dicendum est quod factum est ad dandam spem venie peccatoribus: quia David peccator fuit: ex cuius semine nascitur christus. Abraam vero iustus. Ad commendandam et dignitatem regiam christi: Romanis regnum gentium tenentibus. Excluditur etiam per verba ista triplex error manicheorum. primo quidem quod dicunt non eundem esse deum veteris testamenti: et qui est pater domini nostri iesu christi. quod excluditur per hoc quod dicit apostolus. Quod deus ante promiserat per prophetas suos de filio suo in scripturis sanctis. scilicet veteris testamenti. Secundo vero quod dant scripturas veteris testamenti: quas apostolus hic dicit sanctas. Non enim alie scripture fuerunt sancte ante euangelium. Tertio quod dicunt christum habuisse carnem fantastam: quod excluditur per hoc quod dicit christum factum ex semine David secundum carnem ei. id est ad gloriam patris secundum illud. Job. 8. Ego gloriam meam non quero: sed gloriam eius qui misit me.

Lectio.

III.

Quia predestinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum iesu christi domini nostri.

Commedata origine christi. Dic commedat virtutem ipsius: et ponit tria. Primo preordinationem cum dicit. Qui predestinatus est. Secundo dignitatem seu virtutem cum dicit. (Sed filius dei in virtute). Tertio signum suae effectum cum dicit. (Secundum spiritum sanctificationis). Circa primum considerandum est quod nomen predestinationis a destinatione sumitur. Dicitur enim predestinatus quasi ante destinatus. Destinatio autem dupliciter sumitur: quia pro missione. Dicunt enim destinati qui ad aliquid mittuntur. secundum illud. i. Mach. 1. Destinaverunt aliqui ex populo et abierunt ad regem. Quandoque vero destinare id est quod proponere. secundum illud. 2. Mach. 6. Destinavit eleazarus non admittere illicita. Nec autem scilicet significatio a prima derivari videtur. Sicut enim nuncius qui mittitur ad aliquid dirigitur: ita quod proponimus ad finem aliquem ordinamus. Secundum hoc igitur destinare nihil aliud est quam ante in corde disponere quid sit de re aliqua faciendum. Potest autem aliquis de futura re seu operatione disponere. Uno modo quantum ad ipsam rei constitutionem sicut artifex disponit qualiter debeat facere domum. Secundo modo quantum ad ipsam usum: vel gubernationem rei: sicut aliquis disponit qualiter debeat uti suo equo: et ad hanc secundam predestinationem pertinet predestinatio non ad primam. Id enim quo aliquis utitur refertur in finem: quia ut Augustinus dicit in libro de doctrina christiana uti est referre aliquid in finem quo fruendum est. Sed cum res in seipsa constituitur non dirigitur ex hoc ipso in alio. Unde predestinatio constitutionis rei proprie predestinatio dici non potest. Ergo id est negare predestinationem quod negare preordinationem divinam ab eterno de his que sunt fienda in tempore: sed quod omnia naturalia pertinent ad constitutionem rei ipsius: quia vel sunt principia ex quibus res constituitur: vel ex huiusmodi principijs consequuntur: consequens est quod naturalia proprie sub predestinatione non cadunt: sicut non dicimus proprie quod homo est predestinatus habere manus: et relinquatur ergo: quod

no expres de
Taynam
verbi et
role eos.

Quia
y. ient
9. p.
1. 2. pa
1. 1. na

predestinatio dicat proprie eorum solū q̄ sunt supra naturas
in que rōnalis creatura ordinat. Supra autē naturā rōna-
lis creature est deus solus: cui vn̄ rōnalis creatura p̄ gra-
tia. Vno mō q̄tum ad actū ipsius dei: puta p̄ gratiā pphe-
tie cōmunicat hōi precognitio futurorū q̄ est propria deo.
Et huiusmodi dī gratia gratis data. Alio mō q̄tum ad ips-
deū cui vn̄ rōnalis creatura: cōiter quidē fm̄ effectū di-
lectionis fm̄ illud p̄me. Jo. 4. Qui manet in charitate in
deo manet: et deus in eo. Quod quidē fit per gratiā gratis
facientez: q̄ et gratia adoptionis. Alio mō q̄ est singularis
x̄po per vn̄ionē in esse p̄sonali. Et hic dī gr̄a vn̄ionis. Si-
cut ergo hōiem esse vn̄itū deo per gratiam adoptionis ca-
dit sub predestinatione: ita etiam esse vn̄itū deo p̄ gratiā
vn̄ionis in persona sub p̄destinatione cadit: q̄tum ad B
dicit. Qui predestinatus ē. s. eē filius dei. Et ne hoc refera-
tur ad filiationē adoptiōis addit. In virtute. quasi dice-
ret. predestinatus est vt sit talis filius: vt habeat equales:
imō eādē virtutē cum deo patre: q̄ vt dicit apoc. 5. Di-
gnus est agnus qui occisus ē accipere virtutem: et diuinita-
tes: quoniam ipse x̄ps est dei virtus. s̄ illud. p̄me cor. i. X̄ps
dei virtutem et dei sapientiā. Unde Jo. 5. Quicūq; pater
fecerit hec et filius similiter facit. Respectu v̄o gratie gra-
tis date: nō dī aliq̄s predestinari simpliciter: q̄ gratia gra-
tis data: nō ordinatur directe ad hoc q̄ ille q̄ eam recipit
ad finē vltimū dirigatur: sed vt p̄ eam alij dirigant fm̄ il-
lud p̄me cor. iz. Unicuiq; datur manifestatio sp̄s ad vti-
litatē. Manifestū est autē q̄ id quod est per se. ē mensura
et regula eorū que dicunt per aliud: et per participationez.
Unde predestinatio christi q̄ est predestinatus: vt sit fili-
dei per naturā est mensura vite: et ita predestinatione nō
stre qui predestinatur i filiationē adoptiua que ē quedā
participatio et imago naturalis filiationis. fm̄ illud Ro.
8. Quos p̄sciuit et p̄destinavit confor. fieri imaginis si. sui.
Sicut igit homo x̄ps predestinatus nō est pp̄ merita prece-
dentia: sed ex sola gratia: vt sit fili- dei naturalis: ita et nōs
ex sola gr̄a nō ex meritis predestinamur: vt simus filij dei
adoptiui. fm̄ illud de vtro. 9. ne dicas in corde tuo cū dele-
uerit eos dñs deus tuus in aspectu tuo: pp̄ iusticiam meā
introduxit me deus: vt terram hāc possiderē. Est igit ma-
nifestus ad qd sit ista predestinatio. s. ad hoc q̄ aliquis sit
dei filius in virtute. Sed restat inquirendum q̄s est iste q̄
est ad hoc predestinatus. Cū autē predestinatio antecessio-
nem importet: videtur q̄ ille q̄ est predestinatus: vt sit fi-
lius dei in virtute nō semp fuerit filius dei in virtute. Nō
n. vt esse predestinatio de eo qd semp fuit: q̄ hoc non po-
test antecessione habere. Si igitur poneremus fm̄ nesto-
rium q̄ persona filij hominis esset alia a persona filij dei:
nulla esset dubitatio: q̄ possemus dicere q̄ persona crea-
ta filij hominis: que nō fuit ab eterno ex tempore incepit
esse filius dei in virtute. Et simile est si quis dicat q̄ ē alia
ypostasis v̄l suppositū filij dei et filij hominis. S̄z hec alie-
na sunt a fide: vt supra dictum est. Cū igit nō solū sit eadē
persona filij dei et filij hominis: sed etiā ypostasis: et idem
suppositū rōne cuius nō potest dici vere et proprie q̄ fili-
hois est factus filius dei: ne aliquod suppositū creatū itel-
ligat esse de quo de nouo predicatur filius dei: pari ratiōe
videt q̄ nō possit dici filius hominis esse predestinat⁹ fili-
dei: q̄ filius hois supponit suppositū eternū: qd fuit semp
filius dei. Unde antecessio quā importat p̄destinatio locuz
nō h̄z. ¶ Propter hoc igit origenes dicit q̄ lra nō d̄z esse
q̄ predestinatus ē: sed qui destinat⁹ ē filius dei in virtute
vt nulla antecessio designetur: et fm̄ hoc planus ē sensus:
q̄ x̄ps destinatus. i. missus ē a deo patre in mundū tanq̄
verus filius in virtute diuina. Sed q̄ hoc ex oēs libri lati-
ni habet. qui predestinat⁹. Aliiter alij hoc exponere voly-

rūt fm̄ consuetudinē scripture in qua dī aliqd fieri quando
innotescit: sicut dñs post resurrectionē dicit. Mat. vltimo.
Data ē mihi oīs potestas: q̄ post resurrectionē innotuit ta-
lē potestate sibi cē datā ab eterno. Sed fm̄ hoc q̄ dicit p̄-
destinatus nō pp̄rie accipit: q̄ predestinatio ē de eo qd p̄-
tinet ad gratiā: nō autē in hoc gratia x̄po facta est: q̄ ei⁹ vir-
tus diuina innotuit: sed potius nobis. Et ideo ē in glo. dī
q̄ fm̄ hunc sensum predestinatus large ponitur pro p̄sci-
to: vt sit sensus. x̄ps predestinatus ē. i. ab eterno p̄scit⁹:
vt innotesceret ex tempore esse filius dei in virtute. Vnō
qdam alij predestinationē ad ipsam vn̄ionē referētes nō
attribuerunt eā p̄sonē: sed nature vt sit sensus. Qui prede-
stinatus est filius dei in virtute. i. cuius natura predestina-
ta est vt sit ei vn̄ita: qui ē filius dei in virtute. Sed hec ē
expō impozitia ē et extorta. Cū enim predestinatio impoz-
tet ordinē in finē: eius est predestinari: cuius est per suam
operationē ordinari in finē. Agere autē propter finem nō
ē nature: sed persone. Ideo si proprie accipiatur oportet q̄
predestinatio attribuat ipsi persone x̄pi. Sed q̄ persona
x̄pi subsistit in duab⁹ naturis: hūana. s. et diuina: fm̄ vtrāq;
pōt aliquid dici de eo: sicut enim de homine potest aliqd
dici fm̄ corpus: vt tangi et vulnerari: aliquid autē fm̄ aiām
vt intelligere et velle: ita et de x̄po potest aliqd dici et fm̄ di-
uinā nām: sicut ipse de se dicit Job. io. Ego et p̄ vn̄um sum⁹.
Aliqd fm̄ humanā: sicut cū dicimus eū crucifixum et mor-
tuū: et hoc mō dicit esse predestinatus. fm̄ humanāz nām.
Quāuis. n. ipsa persona x̄pi semper fuerit filius dei: tñ nō
semp fuit: vt existēs in humana natura esset filius dei: sed
hoc fuit ineffabilis gratia. Est autē alia ratio de hoc parti-
cipio factus: qd designat actū reale: et de hoc participio p̄-
destinatus: qd designat actum anime. Anima. n. fm̄ suum
intellectū et rationē potest distinguere ea que sunt fm̄ re cō-
iuncta: potest. n. aliquid de pariete albo cogitare: et log seor-
sum quidē q̄tum ad hoc q̄ est paries: seorsum autē ex B q̄
est albus. Ita etiaz predestinatio potest attribui persone
x̄pi fm̄ q̄ subsistit in humana natura: s̄z non attribuat ei.
fm̄ q̄ subsistit in diuina. Unde et apostolus prius filiū dei
incarnatum esse premiserat: et postea ei predestinationem
attribuit: vt intelligatur predestinatus esse fm̄ q̄ factus
est ex semine Dauid. fm̄ carnē: et sic a filio dei explicando
incarnationis misterium descendit ad carnē: et a carne s̄z
predestinationē ascendit ad filium dei: vt ostendatur q̄ neq;
gloria diuinitatis impediuit infirmitatez carnis: neq; infir-
mitas carnis diminuit maiestatez dei. ¶ Querit autē in
glo. primo quidem vtrum x̄ps. fm̄ q̄ homo sit filius dei:
et videt q̄ sic: q̄ hic est christus qui predestinatus ē vt sit:
sed fm̄ q̄ homo est predestinatus vt sit. fm̄ q̄ homo ē fi-
lius dei. Et dicendum q̄ si ly. fm̄ q̄. denotat vn̄itatē sup-
positū: verum est q̄ fm̄ q̄ homo est filius dei: q̄ vnū ē sup-
positū dei et hominis. Si autē designat additionem nature
vel cam: falsum est: nō enim ex natura humana habet: vt
sit filius dei. In argumento autē ē falsitas compositionis
et diuisionis ex eo q̄ ly. fm̄ q̄. potest determinare partici-
pium predestinatus: et sic verum est: q̄ fm̄ q̄ homo est pre-
destinatus: vel potest determinare ipsum esse filium
dei ad quod ordinatur predestinatio: et sic falsus est. Non
enim predestinatus est: vt fm̄ q̄ homo sit filius dei: et in B
sensu procedit ratio. ¶ Secundo queritur vtrum x̄ps. s̄z
q̄ homo sit persona. Et dicendum q̄ si ly. fm̄ q̄. referatur
ad ipsum suppositum hominis est persona diuina. Si ve-
ro designet nature conditionem vel causam: sic christ⁹ fm̄
q̄ homo non est persona: quia humana natura nō causat
nouam personalitatem in christo. Adiungitur enī dignio-
ri in cuius personalitate transit. ¶ Itēz obicitur de hoc
quod glo. dicit q̄ qui suscepit: et qd suscepit ē vna persona.

expoz. s̄z
nō alij.

h̄c
ipm
d̄z
In p̄ d̄

h̄c
l̄z

origenes
origenes

h̄c
l̄z

Ad romanos

Id autē qđ suscepit filius dei est humana natura: ergo hu-
mana natura est persona. Et dicendum ē qđ huiusmodi lo-
cutiōes sunt exponēde: vt sit sensus: qđ ille qui suscepit: et
natura quam suscepit vniūtur i vna persona. **¶** Quarto
queritur vtr hoc sit verū: homo ē assumptus a verbo: vti
dicit qđ sic s̄m illud. ps. 64. Beatus quē elegisti et assumptus
sti. Et dicendum ē qđ cū homo supponat suppositū eternus
non pōt proprie dici qđ homo sit assumptus a verbo: non
enim assumitur idem a seipso: sed exponendum est sicubi i-
ueniatur homo assumptus. i. humana natura. **¶** Quinto
queritur vtrū hec si vera. Iste homo semper fuit. Et dicē-
dum est hāc esse veram. ppter hoc qđ homo supponit eter-
num suppositū. Unde heb. vltimo dicitur. Iesus x̄ps heri
et hodie ipse et i secula. nō tamē cum reduplicatiōe ē vera
huiusmodi ppositio. Nō. n. ille homo s̄m qđ homo ē: semp
fuit: sed s̄m qđ ē filius dei. Sic igit p̄z et de p̄ordinatiōe:
et de virtute filij dei. **¶** Restat tertium. s. de signo qđ tan-
git i eo quod subditur. Scđm sp̄m rē. Est. n. propriū vir-
tus diuine p collationē spiritus sancti sanctificare hoies.
Leu. 20. Ego dñs qui sanctifico vos. Ipse ē sp̄m sanctū
solus dare pōt. s̄m illud Ysa. 42. Nec dicit dñs de⁹ creās
celos. Et infra. Dās flatū populo qui ē super terram: et sp̄s
calcātibus eam. Ex hoc igit apparet x̄pm habere virtutē
diuinā: qz ipse dat sp̄m sanctū. s̄m illud Jo. 15. Cum vene-
rit paraclitus quē ego mittā. Eius etiam virtute sanctifi-
camur. s̄z illud prime cor. 6. S̄z sanctificati estis: sed iusti-
ficati estis i noīe domini nostri iesu christi et spiritu dei no-
stri. Dicit ergo: qđ x̄ps sit filius dei in virtute apparet s̄m
sp̄m sanctificationis. i. s̄m qđ dat sp̄m sanctū sanctificatē: quē
gdem sanctificatio incepit ex resurrectione mortuoz ihu
christi dñi nr̄i. i. ex mortuis. s̄m illud. 7. Nōdum erat sp̄i-
tus datus: qz nōdum iesus fuerat glorificatus: qđ nō ē sic
intelligendū qđ nullus ante x̄pi resurrectionē sp̄s sancti-
ficantē acceperit. S̄z qz ex illo tempore quo x̄ps resurre-
xit incepit copiosius: et cōius spiritus sanctificationis dari.
Potest etiam itelligi qđ hic designētur duo signa virtutis
diuine in x̄po. Prīmū quidem ex hoc qđ dicit. s̄m sp̄s san-
ctificationis siue itelligat s̄m sanctificatē sp̄m sicut
dictum ē: siue itelligatur s̄m hoc qđ ipse per sp̄m sanctū
ē in vtero virginali cceptus: qđ ē signum virtutis diuine
in ipso. s̄m illud Lu. 1. Spiritus sanctus supueniet in te. Et
postea sequitur: ideo qđ et qđ ex te nascet sanctū: vocabit̄ fili⁹
dei. Secundum autē signum virtutis diuine ē resuscitatio
mortuoz. s̄z illud Jo. 5. Sicut pater suscitāt mortuos: sic
et filius. Est ergo sensus qđ apparet x̄pm esse filium dei i vir-
tute ex resurrectionē mortuoz: id est ex hoc qđ mortuos fe-
cit secū resurgere. s̄m illud Mat. 27. Multa corpora san-
ctorum: q dormierāt surrexerūt: et tādem faciet oēs resur-
gere. s̄m illud Jo. 5. Oēs qui in monumentis sunt audient
vocē filij dei: et qui audierint viuēt. Vel pōt itelligi d̄ sp̄i-
rituali resurrectionē mortuorum que est a peccatis. s̄z illud
ephe. 5. Surge qui dormis et exurge a mortuis. Dicūt au-
tem mortui iesu christi: qui ab ipso resuscitātur: sicut et ifir-
mi alicuius medici a quo sanātur. Possunt autē hec duo
signa ad duas precedētes clausulas referri hoc modo: qui
factus est ei ex semine Dauid: et hoc s̄m sp̄s sanctificatio-
nis. ex qua. s. caro eius ccepta ē: qđ p̄destinatus ē fili⁹ dei
in virtute: et hec apparet i resurrectione mortuoz rē. S̄z
prima expositio est melior. **Lectio. III.**

R Et quem accepimus gratiā et aplatū
ad obediendū fidei in omnibus gētib⁹
pro noīe eius in quibus estis et vos vo-
cati iesu x̄pi. omnib⁹ qui sunt rome di-
lectis dei vocatis sanctis. Gratia vobis et pax

a deo patre et domino nostro iesu christo.

¶ Postqđ cōmendauit x̄pm ab origine et virtute. Dic com-
mēdat ipsum ex liberalitate que oñditur ex muneribus qđ
fidelibus contulit. Pōnit autē duplex munus. Unū qđez cō-
mune oibus fidelibus. s. gratia per quā reparamur: quam
quidē a deo per x̄pm accepimus. Unde dicit. Per quē ac-
cepimus omnes fideles gratiam. Jo. 1. Gratia et veritas p
iesum christum facta est. Et hic infra Ro. 5. Per quē ac-
cessum habemus in gratia ista in qua stamus. Cōueniens
est enim: vt sicut p verbū dei omnia ista facta sunt: vt ha-
betur Job. 1. Ita per ipsum sicut per artem omnipotentis
dei oīa instaurarētur: sicut et artifex eadē arte reparat do-
mum quā p̄didit. Col. 1. Per eum placuit deo recōciliare
omnia: siue que in celo: siue que in terra sunt. Aliud autēz
est munus spirituale collatū apostolis qđ tāgit subdens.
Et aplatū qđ est precipuum inter ecclesiasticos gradus
p̄me cor. 12. Et quosdam quidē posuit deus in ecclesia p̄i-
mum quidem apostolos. Apostolus autē idēz ē qđ missus.
Sūt enim a x̄po missi quasi eius auctoritatem: et vicē ge-
rentes. Jo. 20. Sicut misit me pater: et ego mitto vos. id est
cum plenitudine auctoritatis. Unī ipse x̄ps apostolus no-
minatur. Heb. 3. Cōsiderate apostolum: et p̄ficem iesus
x̄pm. Unde et per ipsum tanqđ principalem apostolus siue
missum alij sunt secundario apostolatū cōsecuti. Luc. 6.
Elegit duodecim quos et apostolos nominauit. P̄mittit
autem gratiā apostolatū: tum qz nō ex meritis: sed ex gra-
tia apostolatū sunt cōsecuti. prime cor. 15. Ego sum minis-
mus apostolorū: q nō sum dignus vocari apostolus: gratia
autē dei sum id quod sum: tum ēt qz apostolatus digne ha-
beri nō potest: nisi prehabita gratia sanctificatē. Ephe. 4.
vnicuiq; nostrum data est gratia rē. Describit autem hūc
apostolatū. Prīmo quidē ex vtilitate cū subdit. Ad obedi-
endū fidei. Quasi diceret ad hoc sumus missi: vt faciam⁹
homines fidei obedire. In his obedientia locum habet qđ
voluntarie facere possumus: his autē que sunt fidei ex vo-
luntate cōsentim⁹ nō ex rationis necessitate cū sint supra
rationem. Nullus enim credit nisi volens: vt dicit Augu.
Et ideo circa fidem locum habet. infra. sexto. Obedistis
ex corde in eam fortunam doctrine i qua traditi estis. De
hoc fructu dicitur Jo. 15. Posui vos vt eatis rē. Secundo
describitur ex amplitudine cum subditur. In omnib⁹ gē-
tibus: quia nō tantū in vna gente iudeorum: sed ad instru-
ctionem omnium gentiū sunt directi. Math. vltimo. Eū-
tes docete omnes gentes. Specialiter paulus in omnes
gentes apostolatū acceperat: vt ei competere possit: quod
dicitur Ysa. 49. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitā-
dum tribus Jacob et feces Israel dedi conuertendas te i
lucem gentium. Tamen ab ei⁹ apostolatu exclusi nō erāt
iudei: p̄fertiz qui inter gentes habitabāt. Infra. ii. Quā-
diu quidem ego sum gentium apostolus ministeriū meū
honorabo: si quo modo ad emulandum puocem carnem
meam: et saluos faciam aliquos ex ipsis. Tertio ex plenu-
dine potestatis cum subdit. Pro nomine eius id est vice et
auctoritate ipsius. Sicut enim christus in nomine patris
venisse dicitur Jo. 20. quasi plenam patris auctoritatem
habens: ita et apostoli in nomine christi venisse dicuntur
quasi in persona christi. 2. corinth. 2. Nam et ego qđ dona-
ui: si quid donauit: propter vos in persona christi. Vel per
hoc describitur ex fine vt sit sensus. pro nomine eius dila-
tando non pro aliquo terreno fructu sibi querēdo. Act. 9.
Uas electionis est mihi iste vt portet nomen meum. Un-
de ad hoc fideles hortabatur col. 3. dicens. Omnia in no-
mine iesu christi agite. Quarto ex potestate super illos qđ
bus scribebat que predicto apostolatu erant subiecti. Un-
de subdit. In quibus id est inter quas gentes nostro apo-

stolant subiectas. Estis et vos scilicet romani quis sublimis. Ysa. 26. Luitatem sublimē humiliabit: conculcabit eam pes pauperis: scilicet christi. gressus egenorum. id est apostolorum specialiter petri et pauli. 2. corin. 10. Usque ad vos peruenimus in euangelio christi. Subdit. vocati iesu xpi. i. a iesu xpo. s. illud Osee. 1. Uocabo nō populū meū. v. Uocati ut sitis iesu xpi. Infra. 8. Quos pdestinauit hos et uocauit. Uel vocati iesu xpi. i. dicti a iesu xpo christiani. Act. 11. Ita ut cognitarēt p̄mū anthiochie discipuli xpiani.

Consequenter describuntur persone salutate: et primo ex loco cū dicit. (Omnibus q̄ sunt rome). Signanter omnibus scribit: quia omnium salutē cupiebat. p̄me corinth. 7. Uolo omnes homines esse sicut meipsum. Act. 23. dictus est ei. Oportet te et Rome testificari. Secundo describitur p̄sone salutate ex gratia. Circa quod primo ponit gratie origo q̄ est dei dilectio. Deut. 33. Dilexit populos omnes. sancti in manu illius sunt. i. Jo. 4. Nō quasi nos dilexerim deum. s. prius: sed qm̄ ipse prior dilexit nos. Dei. n. dilectio nō pronocatur ex bono creature sicut dilectio humana: sed magis ipsum bonum creature causat: quia diligere est bonum uelle dilecto: voluntas autem dei est causa rerum s̄m illud ps. Omnia quecūq; uoluit fecit. Secundo ponit uocatio cum subdit. (Dilectio dei). Que quidē est duplex. Una exterior s̄m quā uocauit Petrum et Andream. Math. 4. Alia ē uocatio interior: q̄ ē s̄m interiorē inspirationē puer. i. Uocauit et renouit. Tertio ponit gratiā in iustificationis cū dicit. (Sanctis). Id est p̄ grām: et sacramenta gratie sanctificationis. p̄ cor. 6. s. abluti estis: s. sanctificati estis: ut sitis dilecti a deo. uocatis ad hoc q̄ sitis sancti.

Deinde ponuntur bona que eis optat: Que sunt gratia et pax. Quoz vnū scilicet gratia est primuz inter dei dona: qz per eam iustificatur impius. Infra. 3. Iustificati gratia per gratiam ipsius. Aliud autem scilicet pax ē vltimuz qd̄ in beatitudine pficitur. ps. Qui posuit fines tuos pacē. tunc enim erit perfecta pax quando voluntas requiescet in plenitudine omnis boni consequens immunitatem ab omni malo. Ysa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Et sic per hec duo bona alia media intelliguntur. Ostendit etiam consequēter vnde sint huiusmodi bona expectanda cum subdit. A deo patre nostro. Jac. 1. De datum optimum: et omne donum p̄fectum de sursum est descendens a patre luminum. ps. 83. H̄ram et gloriā dabit dominus. Addit autē. Et domino iesu christo: quia dicitur Job. 1. H̄ra et veritas p̄ iesum christum facta est. Ipse ē dicit. Jo. 14. Pacē meam do vobis. De autē dicit. Deo patre nostro p̄t teneri essentialiter pro tota trinitate que dicitur pater: quia nomina importātia relationem ad creaturam communia sunt toti trinitati sicut creator et dominus. Addit autem. Domino iesu christo. Nō q̄ sit alia persona a tribus: sed propter humanam naturā: per cuius mysteriū ad nos dona gratiarum perueniunt. 2. pe. 1. Per quem maxima et preciosa nobis promissa donauit. Uel potest dici q̄ hoc quod dicit deo patre nostro: tenetur p̄ persona patris que s̄m proprietatem dicitur pater christi: sed s̄m appropriationem pater noster. Jo. 20. Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum. Tangitur autem persona filij cum dicitur. Et domino iesu christo. persona autē spiritus sancti non ponitur: quia intelligitur in donis eius q̄ sunt grā et pax. Uel ē qz intelligit in duab⁹ personis patris et filij quarum est vnio et nexus. Lectio. V.

Primum quidē gratias ago deo meo per iesum christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annunciat in vniuerso mundo. Testis enim mihi

est deus cui seruo in spiritu in euangelio filij ei⁹ q̄ sine intermissione memoriā vestri facio semper in orationibus meis: obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate dei veniēdi ad vos. Desidero. n. videre vos: ut aliquid impartiar vobis gratie spiritualis ad confirmādos vos: id est simul consolari in vobis per eam que inuicem est fidem vestram atq; meam. Nolo autem vos ignorare fratres: quia sepe proposui venire ad vos: et prohibitus sum vsq; adhuc: ut aliquem fructum habeam in vobis: sicut et in ceteris gentibus. Grecis ac barbaris: sapientibus et insipientibus debitor sum: itaq; quod in me promptū est et vobis qui rome estis euangelizare. Non enim erubescō euangelium.

Premissa salutatione: hic apostolus epistolarē tractatū incipit. In quo primo ostendit affectum suum ad eos: qui bus scribebat: ut reddat auditores beniuolos. Secundo instruit eos de veritate que pertinet ad virtutem gratie christi ibi. (Virtus enim dei est). Ostendit autē affectū ad eos tripliciter. Primo quidem ex gratiarū actioe qua de earum bonis gratias agit. Secundo ex oratioe quā p̄ eis ad deum fundit ibi. (Testis enim est mihi de⁹). Tertio ex desiderio uisitationis eozū ibi. (Obsecrans si quomodo). Circa primum tria oportet cōsiderare. Primo quidem gratiarum actionis ordinem: quia dicit. Primo quidē gratias ago deo meo. Necessē est enim ut in omnibus gratiarum actionem premittamus s̄m illud. 2. thes. vltimo. In omnibus gratias agite. Non enī est dignus beneficiū consequi qui de acceptis beneficijs gratias nō agit. Sap. 16. Ingrati spes tanq; ybernalis glacies tabescet. Et ecci. 1. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur: qz ad principium vnde proueniunt beneficia reuertuntur: scilicet per gratiarum actiones ut iterum fluant. s. per iterataz beneficiorum exhibitionem. In omnibus autē que petimus vel agimus diuino beneficio indigemus: et ideo ante oīa debet gratiarum actio premiti. Secundo designat personas tres: quarum vna est persona cui fit gratiarū actio: quaz designat dicens: deo meo scilicet cui debetur gratiarum actio de omnibus bonis: quia ab eo fluunt. Jac. 1. De datum optimum et omne donum p̄fectum desursum ē etc.

Et quāuis sit deus oīum per creationem et gubernationē. s̄m illud infra. 4. Dñs oīum: specialiter tamen dicitur eē deus iustorum tripliciter. Primo quidem s̄m specialem curā quaz de eis gerit. ps. Oculi domini super iustos. Et alibi dicit. Dominus illuminatio mea. Secundo per specialem cultum. Exo. 15. Iste deus meus et glorificabo euz. Tertio quia eozū premiū. gen. 15. Ego dominus. merces tua magna nimis. Secunda persona est mediatoris quaz tangit dicens. Per iesum christum. Eodem enim ordine debet gratiarum actio in deuz recurrere quo gratia a deo in nos deueniunt: qd̄ quidem est per iesum christum. Infra. 5. Per quem accessum habemus per fidem in gratia qua stamus. Tertia est persona illorū pro quibus gratias agit: quam designat subdens: pro omnibus vobis: quia scilicet eozū gratias quasi suas reputat propter vinculum charitatis. 2. Jo. 1. Maiorem horum non habeo gratiam q̄ ut audiam etc. Signanter autem dicit: pro omnibus vobis: quia scilicet omnibus placere d̄siderat. p̄me corin. 10. Sicut et ego per omnia omnibus placeo. Et omnium salu

Ad romanos

tem cupit s; illud p̄me corin. 7. Uolo omnes homines eē
ficut meipsum. Tertio ponit materiam gratiaz actionis
cum subdit. Quia fides vestra annunciat in vniuerso mū
do: q̄ agit quidē gr̄as de fide eo q̄ est bonoz oīum spūa/
lium fundamētū. Heb. ii. Est autē fides sperandaz substā/
tia rez. Lōmēdanē autē romani de fide: q̄ fidem de facili
susceperāt z in eadē firmiter pmanebāt. Unde z vsq; ho/
die apud eos plurima fidei signa ostendunt in uisitatione
sanctorum locorum: vt Hieronymus dicit super epistolas
ad Sal. Nōdum tamen perfectam fidem habebant: quia
aliqui eozum p̄uenti erant a pseudo apostolis: vt crede/
rent legis ceremonias euangelio iungendas. Haudet autē
z gratias agit de eozum fide non solum propter eos: s; p̄/
pter vtilitatem inde consequentē: q̄ scilicet eoz exēplo
q̄ erant dñi gētium alie gētes puocabant ad fidē: q̄ vt di/
cit glo. prompte facit iserioz qd̄ videt fieri a sup̄iori: pp̄ qd̄
āmonent plati: vt fiat forma gregis ex aīo. i. pe. vltimo.
¶ Consequenter cum dicit. (Testis. n. rē.) Ostendit affe/
ctū suū ad eos ex oratōe quā pro eis suūdit. Et oratio/
nis negocium in secreto agit corā deo fm̄ illud Mat. 6.
Tu autē cum oraueris intra in cubiculum tuū z clauso bo/
stio ora patrem tuum: dei testimonio probat se pro eis ora
re. Primo ergo inducit testē. Secundo manifestat supra:
qd̄ testimonium inducat: q̄ sine intermissione. Testē autē
inducit cum dicit. Testis ē mibi deus sub cui⁹ testimonio
oīa agunt Je. 19. Ego sum iudex z testis. Et vt iustus testes
nō frustra inuocare ostendat: ponit sequēter quō sit ei cō/
iunctus. Primo qd̄ quantū ad fuitiūz cū dicit. Lūi fūio
s. p̄ latric cultū. Deutro. 6. Dñm deum tuū adorabis z illi
soli fūies. Scdo q̄tum ad modum fūiendi cum dicit. In
spiritu meo. Quasi dicat: nō solum in exteriori fuitio cor/
porali: sed precipue interius. fm̄ spūm. Jo. 4. Spiritus est
deus z eos qui adorant eum in spiritu z veritate adorare
oportet. Vel in spiritu. i. in spiritualibus obseruantys nō
in carnalibus sicut indei. Phil. 3. Nos sumus circuncisio:
qui spiritu dei fūimus deo. Tertio q̄tum ad officii: in q̄
fuit scilicet in euangelio filij eius. fm̄ illud supra eodem.
Segregatus in euāgelium. Quod quidem ē filij dei tripli/
citer. Uno modo q̄ est de ipso. Luc. 2. Euangelizo vobis
gaudium magnū. Alio modo quia ē ab ipso predicatū ex
proprio officio. Luc. 4. Quia z alys ciuitatib⁹ oportet me
euangelizare regnum dei: q̄ ideo missus sum. Tertio q̄ ē
ab eo iniunctū. Marc. vltimo. Predicāte euāgeliiū omni
creature. Sed fm̄ Aug. cum idē sit testis ē mibi deus: qd̄
iuro p̄ deum: vt apostolus facere s̄ id qd̄ dñs dicit. Mat.
5. Ego dico vobis nō iurare omnino. Ja. vltimo. Ante oīa
autē fratres mei nolite iurare. Sed sicut dicit Aug. libro
3 manicheos. Intellectus sacre scripture ex actib⁹ sancto/
rum intelligit. Idem enim spirit⁹ quo sacre scripture sunt
edite fm̄ illud. z. pe. i. Spiritu sancto inspirati locuti sunt
sancti dei homines. sanctos viros ad operandum indu/
cit. infra. 8. Qui spiritu dei aguntur hi sunt filij dei. Ex B
ergo q̄ Paulus iurasse inuenitur ostendit v̄bū dñi z apo/
stoli Jacobi nō sic esse intelligendū quasi iuramentū sit
omnino illicitū: s; quia ad hoc homo niti debet: vt q̄tum
ex ipso est iuramento nō v̄tat tanq̄ quodā bono z p̄ se ap/
petibili: tum pp̄ piculum qd̄ imminet ex frequēti iuratio/
ne: ne homo labat in piuriūz pp̄ labilitatem humane lin/
gue. fm̄ illud Ecc. 23. Iurationi nō assuecat os tuum: naz
multi rē. Tum et quia contra reuerentiā dei facere videt
qui ipsuz absq; necessaria causa testē inducit. Un̄ Ecc. 23.
Nominatio dei nō sit assidua in ore tuo: Unde nec aposto/
lus iurasse inuenitur: nisi scribendo: qm̄ homo cuz maiori
deliberatione z cautela loquitur. Est autem quandoq; ne/
cessarium iuramentū: vt fides verbo dicentis adhibeat:

qd̄ quandoq; vtile ē etiaz ei qui audit. Et sic apostolus iur/
rat pp̄ vtilitatem auditorum quibus erat vtile: vt ei crede/
rent quasi nō querens: qd̄ sibi vtile est: sed multis vt salui
fierent. Unde qd̄ dominus dicit. Mat. 5. Nō amplius ē
s. q̄ simplex verbum a malo est: nō est intelligendū a ma/
lo eius qui iurat: sed eius qui exigit iuramentum: nō qd̄
a malo culpe: nisi in casu quando existimat quis eū a quo
exigit iuramentum esse falsum iuratur: tunc enī est gra/
ue peccatum: vt dicit Aug. Sed intelligit esse a malo pene
s. ignorantia qua nescimus an sit verum qd̄ d̄ nobis. Est
autem duplex modus iurandi. Unus quidem per simpli/
cem attestationem: sicut cum dicitur per deum: vel testis
ē mibi deus: z hoc modo apostolus iurat hic. Alius autē
per creationem: qm̄ scilicet aliquis implozat diuinum tes/
timonium. fm̄ aliquam penam sibi infligendam si mēti/
tur s; illud ps. 7. Si reddidi retribuentib⁹ mibi mala rē.
Et hoc etiam modo apostolus iurat. z. corinth. i. Testes
deum inuoco in animam meam.

¶ Consequenter ponit id supra qd̄ eum testem inuocat di/
cens q̄ memoriam vestri facio semp in orationibus meis
que sunt sine intermissione: scilicet quia semp in orationi/
bus suis pro eis orabat pp̄ vtilitatem cōem que ex earū con/
uersione proueniebat. i. regū. iz. Absit hoc peccatum a me
i dño vt cesset. orare p̄ vobis. Qd̄ autē dicit. Me. ve. facio.
dupliciter potest intelligi. Uno modo sic. Memoriaz ve/
stri habeo fm̄ illud ps. 21. Adhreat lingua mea faucibus
meis si nō meminero tui. Alio modo memoriam vestri fa/
cio. s. coram deo qui respicit orationes humilium. Et sic dñs
sancti pro aliquibus orat: quodāmodo diuino aspectui p̄/
ponit sicut z cetera sanctoruz facta. Un̄ tery reg. 17. Di/
xit mulier ad Deliam. Ingressus es ad me: vt rememorē
tur iniquitates mee. Quasi illud sit in memoria z in ocul⁹
dei qd̄ contra iustos agit. Qd̄ autē dicit orationes sine iter/
missione se habere: p̄ruit ei qd̄ dicit. z. ref. vltimo. Sine
intermissione orate. Et Luc. 18. O z semp orare z nunq; des/
ficere: Que quidē possunt intelligi trib⁹ modis. Uno mo/
do q̄tum ad ipsuz actū orandi: z sic semp vel sine intermis/
sione orat qui statutis temporibus z oris orat. Act. 3. Pe/
trus z Joānes ascendebant in templū ad horas orationis
nonā. Alio modo quantum ad finem orationis qui est vt
intellectus noster ascendat in deum. Et sic tādiu hō orat
q̄ diu agit corde ore vel ope: vt in deū tendat. Et sic semp
orat q̄ totā vitā suā in deū ordinat. p̄. corinth. 10. Siue mā/
ducatis siue bibitis rē. Tertio quantum ad cām. dū. n. alig
agit. vñ aly p̄ eo orant ipse orare v̄t: vt p̄ in his q̄ dāt ele/
mosinas paupibus q̄ pro eis orāt. Ecc. 29. Cōclude elemo/
sinam in sinu pauperis rē. Sic ergo cōtinuanda ē littera
gr̄as ago p̄ vobis: q̄ bona vestra reputo quasi mea: quod
p̄ ex hoc q̄ pro vobis oro sicut pro meipso.

¶ Deinde cū dicit. (Obscraans rē.) Probat affectū suū
ex desiderio uisitatiois. Et primo ponit desiderū. Secū/
do propositū exequendi ibi. (Nolo autē vos ignorare rē.)
Circa primū duo facit. Primo ponit desiderij signū. Ser/
cūdo desiderij cām ibi. (Desidero. n.) Signū autē deside/
rij ē oratio quā faciebat. ex hoc autē signū ostendit deside/
rij huiusmodi: p̄mo quidē intēsūm p̄ hoc q̄ dicit. Obscra/
ans quasi ob sacra p̄testans sicut pro aliquo magno: qd̄
mea merita excedit. puer. 18. Lū obscraatiōib⁹ loq̄ paup
z diues effabit rigide. Qd̄ autē intēsūm desiderat magnūz
desideranti v̄t. Scdo ostēdit esse anxiūm cū dicit: si q̄ mo/
do: q̄ enim anxie aliquis desiderat q̄rit adipisci quocunq;
modo siue facili siue laborioso. Phil. 1. Quid. n. dūz omni
modo predicet siue per occasionem siue p̄ veritatem xps
annunciet: z in hoc gaudeo: sed z gaudebo. Tertio ostēdit
esse diuturnū in hoc q̄ dicit. tandē aliquādo. s. post longa

q̄ v̄t iurāt
iurāt.

q̄ in q̄ fecit p̄me
iurāt.

q̄ iurāt iurāt

desideria. Iusti. n. nō ad horā: sed p̄seueranter afficiuntur
prouer. 17. Omni tpe diligit qui amicus ē. Quarto offidi
esse rectū ex hoc q̄ ē diuine uolūtati p̄forme. Unū subdit:
p̄spez iter habea: r̄ hoc in uoluntate dei. i. fm̄ uoluntates
eius fm̄ quā solū aliqd̄ reputo prosperum. sicut r̄ dñs dicit.
Mat. 26. Nō mea uoluntas: sed tua fiat.

¶ Deinde cū dicit. (Desidero. n. r̄.) Ostēdit desiderij cāz
q̄ qdē est duplex. Una utilitas eoz q̄ erant uisitādi. Unō
dicit. Desidero enīz uidere uos. Phil. 1. Lupio oēs uos es
se i uisceribus xp̄i. Et hoc nō in uanum: sicut est in amici
cia seculari: sed ut imp̄tiar. i. tradā uobis aliqd̄ gratie sp̄iri
tualis: nō tāq̄ actor gratie: s̄ sicut minister. p̄ cor. 4. Sic
nos existimet hō: ut ministros xp̄i: r̄ B ad p̄firmādos uos:
scilicet i fide quā suscepistis. Luc. 22. Et tu aliquādo con
uersus p̄firma fratres tuos. Impartit at̄ gratiā minister
multipliciter. Tū p̄ administrationē sanctorū gr̄e. i. pe. 4.
Unusq̄sq̄ sicut accepit gratiā i alterutro illā amministra
tes r̄. Tū p̄ exhortationē f̄monuz. Eph. 4. Oīs f̄mo ma
lus ex ore uestro nō p̄cedat: s̄ si q̄s bonus ē ad edificatio
nē fidei: ut det gr̄am audientib⁹. Secūda cā ē mutua p̄solatio
q̄ p̄siderat in conuictu amicorū. Unde subdit. Id est p̄sola
ri in uobis. hoc est me uidere uos r̄ impartiri gr̄am et me
simul p̄solari cū uobis. p̄ eā q̄ inuicē ē fides uestram atq̄
meā. Ad mutuā enim p̄solationem redit si vnanimēs i fi
de reddamur. 2. corinth. 7. Qui p̄sola h̄miles consola
tus est nos deus in aduentu Titi non solum r̄.

¶ Deinde cū dicit. (Nolo autē uos ignorare) ne uideat eē
uanū desiderij subdit p̄positū p̄sequendi. Et primo p̄po
nit p̄positū. Secūdo cām p̄positi ibi. (Ut aliq̄ fructus).
Tertio p̄cludit p̄positi p̄mptitudinē ibi. (Ita qd̄ in me)
Circā primū duo facit. Primo ponit p̄positū. Secūdo impedi
mētū ibi. (Et p̄hibitus sum r̄). Dicit ergo p̄mo. Nō solū
desidero uos uidere: s̄ et p̄posui ad hoc opam dare: r̄ hoc
nolo uos fratres ignorare: q̄ sepe p̄posui uenire ad uos:
ut dilectionē meā ostēdere nō solum uō r̄ lingua: sed etiā
opere r̄ ueritate: ut d̄. i. Jo. 3. Secūdo tangit obstaculū ipe
diens eum ab isto p̄posito exequēdo dicens. Prohibet⁹ suz
uiz: adhuc: r̄ hoc uel a diabolo q̄ nitiū impedire p̄dicatio
nem ex qua puenit salus hoīum. puer. 25. Uent⁹ aglo dis
sipat pluuia. i. doctrinas p̄dicatoz. Uel ē ab ipso fm̄ cui⁹
nutum dispensant itinera r̄ uerba. Job. 37. Nubes. i. p̄
dicatores spargunt lūmē suuz que lustrant cūcta p̄ circui
tum quocūq̄ eas uoluntas gubernātis duxerit. Unde et
act. 16. d̄. Transeuntes autem frigiā r̄ galathie regionem
uētati sunt a spiritu sancto loqui. Et iterum. Tentabant
ire in bithiniam: r̄ nō permisit eos spiritus iesu. Utrunq̄
autem horum uult apostolus eos nō ignorare p̄p̄ eoz
utilitates: ut. i. cognoscētes affectū apostoli deuotius eius
uerba suscipiant: r̄ impedimētum uisitatiois eius imputent
sine culpe: r̄ sic corrigant. Nā in penā culpe d̄. Ysa. 5. Adā
dabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem.

¶ Deinde ponit cām duplicē p̄positi. (Quaz prima ē uti
litas). Unde dicit. Ut aliq̄ fructū habea in uobis: sicut
in ceteris gentibus quibus. i. p̄dicauit: qd̄ potest duplici
ter intelligi. Uno modo quasi dicat: ut faciā aliquem fru
ctum in uobis p̄ meaz p̄dicationez. Jo. 15. Ut eatis r̄ fru
ctus accrescat. fm̄ illud Jo. 4. Qui metit mercedez acci
pit r̄ fructū cōgregat in uitā eternā. Alia autē cā ē debitum
qd̄ sibi imminēbat ex suscepto officio. p̄me corinth. 9. Si
nō euāgelizauero ue mibi ē r̄. Et q̄z uniuersalē gentium
apostolatū suscepērat oibus se asserit debitoz. fm̄ illud
prime corinth. 9. Cū essez liber ex omnibus: oīum me ser
uum feci. Et ideo duplicē diuersitatē ponit. Unā quidem
fm̄ gentē cū dicit. Grecis ac barbaris. Dicit autē aliq̄s bar

barus dupl̄. Uno modo s̄z quid: q̄. s̄. ē extraneus quo ad
aliquem. fm̄ illud prime corinth. 4. Si ergo nesciero uir
tutes uocis ero ei cui loquar barbarus. Alio mō simplici
ter q̄ scilicet est extraneus a cōmunitate hoīum in q̄tum
ratione nō regit. Unde proprie barbari dicuntur qui ra
tione nō regunt. fm̄ qd̄ dictum ē secūdi macha. 15. Ne ita
ferociter ac barbare feceris. id est i humane: r̄ q̄z greci fue
runt primi legum inuētores: omnes gentiles qui huma
nis legibus reguntur nominat⁹ grecos. De iudeis autem q̄
diuinis legibus regebant mentionē nō facit: q̄z nō erat i
stitutus apostolus iudeoz: sed gentiliuz. Gal. 2. Ita ut illi
in circūfisione: nos autē in gentibus. ¶ Ex utraq̄ autē cau
sa cōcludit p̄mptitudinē uolūtatis cū subdit. Ita qd̄ i me
. i. q̄tum ad me pertinet dūmodo aliunde non impediatur
promptum ē: r̄ uobis qui rome estis euāgelizare. Exo. 35.
Egressaq̄z omnis multitudo filioz israel de p̄spectu moy
si obtulit mēte p̄mptissima atq̄ deuota. Et excludit im
pedimētū p̄mptitudinis. i. erubescētiā p̄p̄ quā multi
ea p̄termittunt que alias facerent p̄mptē: r̄ hoc est qd̄
subdit. Nō enim erubescō euāgelium: qd̄ quidē infideli
bus apud quosdā erubescibile uidebat: p̄p̄ id qd̄ dicit pri
me corinth. 1. Nos autē p̄dicamus xp̄m crucifixū iudeis
qd̄ scandaluz: gentibus autē stulticiam. Nō est autē fm̄ rei
ueritatem erubescendum p̄p̄ id qd̄ sequit. Ipsi autē uoca
tis iudeis atq̄ gentibus xp̄m dei uirtutē r̄ dei sapientiaz.
¶ Unde dicitur Luc. 9. Qui erubuerit me r̄ meos sermōes:
hunc filius hominis erubescet. Et inde est q̄ baptizati li
niumur crismate in fronte signo crucis ubi est sedes uere
cundie: ne scilicet euāgelium erubescant.

Lectio.

VI.

Virtus enim dei est in salutem omni
credenti: iudeo primum r̄ greco. Ju
sticia enīz dei in eo reuelatur ex fide
in fidem: sicut scriptum est. Iustus
autem ex fide uiuit. Reuelatur enim ira dei de
celo super omnem impietatem r̄ iniusticiā ho
minum eozum qui ueritatē dei in iniusticiā de
tinent: quia quod notum est dei: manifestum ē
in illis. Deus enim illis manifestauit. Inuisibi
lia enim ipsius a creatura mundi per ea que fa
cta sunt intellecta p̄spiciuntur: sēpiterna quoq̄
eius uirtus r̄ diuinitas.

¶ Postq̄ apostolus romanos fideles quibus scribebat si
bi beniuolos reddidit ostendendo affectus suuz ad eos: h̄
incipit instruere eos de his que pertinent ad euāgelicaz
doctrinam in quā se segregatum p̄dixerat. Et p̄mo ostē
dit uirtutes euāgelice gratie. Secūdo exhortatur ad exe
cutionez operum huius gratie. i. capitulo ibi. (Obsecro
itaq̄). Circā primum duo facit. Primo proponit quod in
tendit. Secūdo manifestat p̄positū ibi. (Reuelat. n.)
Circā primū tria facit. Primo p̄ponit uirtutes euāgelice
gratie. Secūdo exponit ibi. (Iusticia enim). Tertio ex
positionē confirmat ibi. (Sicut scriptuz est). Dicit ergo
primo. Ideo euāgelium nō erubescō: quia quāuis ut dici
tur. p̄ corinth. 1. Uerbū crucis pereuntibus qd̄z stulticia
sit: nobis tñ uirtus dei est. Uirtus enīz dei est. qd̄ potest i
telligi. Uno modo quia uirtus dei in euāgelio manifesta
tur. s̄z illud ps. 90. Uirtutē operū suoz annūciabit popu
lo suo. Alio modo quia ipsum euāgelium in se dei uirtu
tem continet. fm̄ illud ps. 67. Dabit uoci sue uocem uir
tutis. Circā quam uirtutē tria sunt consideranda. Primo
quidem ad quid se ista uirtus extendat: r̄ hoc designat cū

subditur. In salutem. Ja. i. In mansuetudine suscipite istum verbum quod saluare potest animas vestras. Quod quidem fit tripliciter. Uno modo in quantum per verbum euangelii remittuntur peccata. Jo. 15. Jam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Secundo in quantum per euangelium homo sequitur gratiam sanctificantem. Jo. 17. Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Tertio in quantum perducit ad vitam eternam. Jo. 6. Verba vite eterne habent. Secundo per quem modum euangelium salutem operatur: quod tripliciter. Primo per fidem. Mar. ultimo. Predicate euangelium omni creature: qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit. Secundo per confessionem. Infra. ca. 10. Quis confessio fit ad salutem. Tertio per scripturam. Unde et verba euangelii scripta virtute salutiferam habent: sicut beatus Barnabas firmos curabat euangelium supponendo. Laude sunt tamen suppositiones characterum: quod hoc est superstitiosum. Unde Eze. 9. Illi saluati sunt in quorum frontibus est scriptum tau. quod est signum crucis. Tertio quibus euangelium sit in salutem: quod tam iudeis quam gentibus. Non enim iudeorum tamen deus est: sed et gentium. Infra. 3. Et ideo subdit. Iudeo primus et greco. Per grecum omnem gentilem intelligens: eo quod a grecis gentium sapientia est exorta. Sed cum infra. 10. dicat. Non est distinctio iudei et greci quomodo hic iudeo primus. Dicendum est ergo quod quantum ad salutem sine sequente non est distinctio inter eos. Equaliter enim sequuntur mercedem utriusque sicut per laborem et in vinea priores et posteriores eundem denarium acceperunt: ut dicit Mat. 20. Sed quantum ad ordinem salutis iudei sunt primi: quod eis promissiones sunt facte: ut infra. 15. Et in eorum gratia sunt gentiles assumpti ac si ramus oleastri inseratur in bonam oliuam: ut infra. 11. Ex eis est saluator noster natus est. Jo. 4. Salus ex iudeis est. Exponit contra quomodo euangelium sit in salutem cum dicit. Iusticia enim dei reuelatur in eo quod fides in fide: quod quidem dupliciter potest intelligi. Uno modo distinctio qua deus iustus est. secundum illud ps. 10. Iustus dominus et iusticia dilexit. Et secundum hoc sensus est quod iusticia dei qua. s. iustus est fruendo promissa: in eo reuelatur. s. in hoc credente euangelio: quod credit deum implese quod promissit de christo mittendo: et hoc ex fide. s. dei promittentis. ps. 144. Fidelis dominus in omnibus verbis suis. In fide. s. homines credentis. Vel alio modo ut intelligat de iusticia dei qua deus homines iustificat. Nam iusticia hominum dicitur qua se homines propriis viribus iustificare presumunt infra. 10. Ignorantes dei iusticia et suam querentes statuere: iusticie dei non sunt subiecti. Que quidem iusticia reuelatur in euangelio in quantum per fides euangelii homines iustificatur. secundum quod dicitur per spiritum. Unde subdit. Ex fide in fide. i. ex fide veteris testamenti procedendo in fidem noui testamenti: quod ab utroque homines iustificatur et saluantur per fides christi: quod eadem fide crediderunt veteribus: qua nos credimus venisse. Et ideo dicitur per 1. cor. 3. Habentes eandem spem fidei credimus: propter quod loquimur. Vel potest intelligi ex fide predicatorum in fide audientium. Infra. xi. Quomodo credet ei quem non audierunt. Vel ex fide unius articuli in fides alteri quia ad iustificationem requiritur omnium articuloz fides. Apoc. 1. Beatus qui legit et audit verba prophetie huius. s. omnia non unum tamen. Alio modo potest intelligi ex fide presenti in fide futuram. i. in plenam visionem dei quod quidem dicitur fides ratione certe et firme cognitionis. per 1. cor. 13. Videmus nunc per speculum in enigmate: tunc autem facie ad faciem. Probat autem hanc expositionem cum subdit. Sicut scriptum est. Iustus autem meus ex fide viuunt. Quod quidem accipit secundum Ieremiam. 70. Nam in littera nostra quod est secundum hebraicam vitam dicitur. Iustus ex fide sua viuunt. Dicitur autem meus. s. a me iustificatus: et apud me iustus reputatus. Infra. 4. Si autem Abraham ex operibus legis iustificatus est habet gloriam: sed non apud deum. Quid enim scriptura dicit. Credidit Abraham deo et reputatus est ei ad iusticiam. Unde ex hoc subdit. Ex fide viuunt: scilicet vita gratie. Gal. 2. Quod autem nunc viuunt in carne: si vi-

de viuo filij dei. Quatuor autem hic considerare oportet circa fides. Primo quidem quod sit fides. Importat enim assensum quendam cum certitudine ad id quod non videtur ex voluntate: quod nullus credit nisi volens: ut Augustinus dicit. Et secundum hoc differt a dubitate: quod in neutra parte assentit. Differt et ab opinione qui assentit in vna parte non cum certitudine: sed cum formidine alteri. Differt et a scientia qui per certitudinem assentit ex necessitate rationis. Et secundum hoc fides est media infra scientiam et opinionem. Secundo considerandum est an fides sit virtus: et manifestum est quod non est virtus si accipiat per eo quod creditur. secundum illud fides catholica hec est: ut unum deum in trinitate. Si autem accipiat per habitu quo credimus: sic quod est virtus quod non. Est enim virtus principium actus perfecti. Actus autem ex duobus principijs dependens non potest esse perfectus si alteri principio desit sua perfectio: sicut equitatio non potest esse perfecta si vel equus non bene vadat: vel scissor equum ducere nesciat. Actus autem fidei quod est credere dependet ex intellectu: et voluntate mouente intellectum ad assensum. Unde actus fidei erit perfectus si voluntas perfecti fuerit per habitum charitatis: et intellectus per habitum fidei: non autem si habitus charitatis desit. Ideo fides formata charitate est virtus: non autem fides informis. Tertio considerandum est quod idem numero habitus fidei qui sine charitate erat informis adueniente charitate sit virtus: quod cum charitas sit extra essentiam fidei per eius aduentum vel recessum non mutat substantiam eius. Quarto considerandum est quod sicut corpus viuunt per aiam nam vitam: ita anima viuunt per deum vitam gratie. Primo autem de aiam inhabitat per fidem. Ephe. 3. Habitare christum per fidem in cordibus vestris: nec tamen est perfecta habitatio nisi fides per charitatem sit formata quod periculum perfectionis nos vnit deo: ut dicitur col. 3. Et id quod hoc dicit. Ex fide viuunt. intelligendum est fide formata. Deinde cum dicit. Reuelatur enim ira dei probat quod dixerat: scilicet virtutem euangelice gratie esse omnibus hominibus in salutem. Et primo ostendit quod est necessaria ad salutem. Secundo quod est efficax siue sufficiens. s. capitulo ibi. (Iustificati igitur ex fide). Circa primum duo facit. Primo ostendit virtutem euangelice gratie fuisse necessariam ad salutem gentibus: quia scilicet sapientia de qua confidebant saluare eos non potuit. Secundo ostendit quod fuit necessaria iudeis: quia scilicet circumcisio et lex et alia in quibus confidebant eis salutem non attulerunt. secundo capitulo ibi. (Propter quod inexcusabilis est). Circa primum duo facit. primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum ibi. (Quia quod notum est dei). Proponit autem tria. primo quidem penam dicens. recte dico quod in eo iusticia dei reuelatur. Reuelatur enim in eo ira dei: id est vindicta ipsius: que dicitur ira dei. secundum similitudinem hominum irascentium: qui vindictam querunt: tamen de vindictam infert ex animi tranquillitate. Sap. 12. Tu autem dominator noster cum tranquillitate iudicas. Et de hac ira dei dicitur Jo. 3. Qui incredulus est filio non videbit vitam: sed ira dei manet super eum. Hoc autem dicitur quia quidam philosophi dicebant a deo non esse penas peccatorum. contra id quod dicitur in ps. 93. Qui corripit gentes non arguet. Unde additur. De celo quia credebant circa celestia eius providentiam occupari: ita quod ad res terrenas non se extenderet. Job. 22. Circa cardines celi perambulat nec nostra considerat. Sed sicut etiam in ps. 101. dicitur. de celo in terram prospexit. Vel dicitur de celo eorum iniquitatem demonstrare: quod maxime ex magnitudine celi creatoris virtutem intelligere debuerunt. Job. 20. Reuelabunt celi iniquitatem eius. Vel de celo veteri ad iudicium. Act. primo. Quomodo vidistis eum ascendentem in celum ita veniet. Secundo ponit culpam pro qua pena infligitur. Et primo quidem que contra deum committitur cum subdit. Super omnem impietatem. Sicut enim pietas dicitur cultus

qui deo exhibet tanq̄ summo parenti: ita impietas d̄r peccatū qd̄ ē h̄ cultū diuinū Eze. is. Impietas impy super eū erit. Sc̄do ponit culpā que cōmittit̄ in homine cum dicit. (Et iniusticiā). Nam iusticia ē p̄ quā hoies inuicem rōne ueniunt r̄ cōmunicant. Job. 35. Filium hominis adiua- bit iusticia tua. Tertio ponit cognitionem quā de eo ha- buerunt cū subdit. (Dominū eorū qui veritatē dei) idest veram de deo cognitionem detinent in iniusticia quasi ca- ptiuatam. Nam vera dei cognitio quantum est de se in- ducit homines ad bonum: sed ligat̄ quasi captiuitate detē- ta per iniusticie affectum: per quā vt̄ i ps. ii. dicitur. Dimi- nute sunt veritates a filijs hominum.

¶ Deinde cum dicit. (Quia qd̄ notū est). Manifestat p̄- positum: ordine tamen retrogrado. Primo enim consen- tit q̄ sapientes gentilium de deo cognouerunt veritates. Sc̄do ostendit q̄ in eis impietas r̄ iniusticia fuerit ibi. (Ita vt̄ sint iexcusabiles). Tertio q̄ iram dei incurrerunt ibi. (Qui cum iusticiam dei). Circa primū tria facit. Primo ostendit quid de deo cognouerunt. Secundo ostendit a quo huiusmodi cognitionē acceperunt ibi. (Deus enim illis). Tertio ostendit per quē modum ibi. (Inuisibilia enim). Di- cit ergo primo. recte dico q̄ veritatē dei detinuerūt. Sicut enim in eis q̄tum ad aliquid vera dei cognitio: qz qd̄ no- tum est dei: idest qd̄ cognoscibile est de deo ab homine p̄ rōnem: manifestum est in illis. i. manifestū ē eis ex eo qd̄ i illis est. i. ex lumine intrinseco. ¶ Sciendū est ergo q̄ ali- quid circa deū est oīno ignotum homini in hac vita. s. qd̄ est deus. Unde r̄ paulus inuenit athenis araz̄ inscriptam ignoto deo. Et hoc ideo: qz cognitio hominis incipit ab his que sunt rei cōnaturalis. s. a sensibilibus creaturis que nō sunt p̄portionate ad representandā diuinā essentiaz. Po- test tamē homo ex huiusmodi creaturis deū tripliciter co- gnoscere: vt̄ Dionysius dicit in libro de diuinis nominib⁹. Uno quidē modo p̄ causalitatē: qz enim huiusmodi crea- ture sunt defectibiles r̄ mutabiles necesse ē eas reducere ad aliquod principiū immobile r̄ perfectū: r̄ fm̄ hoc cogno- scitur de deo an̄ ē. Sc̄do per viā excellentie. Nō enim re- ducunt̄ oīa in primū principiū: sicut in propriā cām r̄ vni- uocā p̄ vt̄ homo hoīem generat: sed sicut in cām cōem: et excedētem: r̄ ex hoc q̄ ē super omnia. Tertio per viā nega- tiōis: qz si ē causa excedens nihil eorū que sunt in creaturā potest ei cōpetere: sicut etiam neq̄ corpus celeste proprie dicitur graue vel leue aut calidum aut frigidū. Et fm̄ hoc dicimus deum immobilem: r̄ infinitū: r̄ si quid aliud huius- modi d̄r. huiusmodi aut̄ cognitionē habuerunt per lumē rōnis. ps. 4. Multi dicūt q̄ ostendit nobis bona signatum est super nos lumen vultus tui domine.

¶ Deinde cum dicit. (Deus. n. illis manifestauit). Ostendit a quo actore huiusmodi cognitio eis fuerit manifestata: et dicit q̄ de illis manifestauit. fm̄ illud Job. 35. Docet nos super iumenta terre. Ubi considerandū est q̄ vnus hō alte- ri manifestat explicando cōceptum suū p̄ aliqua signa ex- teriora: puta p̄ vocē vel scripturā. Deus aut̄ dupliciter ali- quid homini manifestat. Uno modo infundendo lumen interius per qd̄ homo cognoscit. ps. 42. Emitte lucē tuaz̄ r̄ veritatem tuā. Alio modo proponēdo sue sapiētie signa exteriora. s. sensibiles creaturas. Ecc. i. Effudit illam. s. sa- pientia super oīa opera sua. Sic ergo de illis manifesta- uit: vel iterū infundēdo lumē vl̄ exteri⁹ p̄ponēdo visibiles creaturas: in q̄b⁹ sicut i quodā libro dei cognitio legeret̄.

¶ Deinde cum dicit. (Inuisibilia enī dei r̄). Ostendit p̄ quē modū huiusmodi cognitionē acceperunt. Ubi primo cōsi- derandū ē que sunt ista que de deo cognouerūt. Et ponit tria. Primo qd̄ inuisibilia ipsius per q̄ intelligitur dei essentia: q̄ sicut dicit̄ est a nobis videri nō pōt. Jo. i. Deus

nemo vidit vnq̄. s. per essentia vita mortali viuēs. i. thi. i. Regi seculorū immortalī r̄ inuisibili. Dicit aut̄ pluraliter inui- sibilia: qz dei essentia nō ē nobis cognita. fm̄ illud qd̄ est. s. put in se est vna. Sic erit nobis i patria cognita: r̄ tūc erit dominus vnus r̄ nomen eius vnu: vt̄ d̄r zach. vltimo. Est aut̄ manifesta nobis p̄ quāsdā similitudines in creaturis repertas: q̄ id quod in deo vnū ē multipliciter participat: r̄ fm̄ hoc intellectus noster p̄siderat vnitatē diuine essen- tie sua ratione bonitatis: sapiētie: virtutis r̄ huiusmodi q̄ i deo nō sunt. Nec ergo inuisibilia dei dicit: qz illud vnum qd̄ his nominibus seu rationibus i deo r̄idet nō videtur a nobis. Heb. ii. Ut ex inuisibilibus inuisibilia fierēt. Aliū aut̄ qd̄ de deo cognoscitur ē virtus ipsius. fm̄ quas res ab eo p̄cedunt sicut a principio ps. 146. Magnus dñs r̄ ma- gna virtus eius. Nāc ergo virtutē philosophi perpetuam esse cognouerūt. Unde d̄r. Sempiterna quoq̄ virtus ei⁹. Tertiuū cognitū ē qd̄ dicit. Et diuinitas. ad qd̄ pertinet q̄ cognouerūt deū: sicut vltimū finem: in quem oīa tendūt. diuinū. n. bonum dicitur bonū cōe qd̄ ab omnibus parti- cipatur: p̄pter hoc potius dixit diuinitatez que partici- pationē significat q̄ deitate q̄ significat essentia dei. col. pri- mo caplo. Et i ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. Nec aut̄ referūt ad tres modos cognoscēdi supradictos. Nā inuisibilia dei cognoscitur per viā negatiōis: sempiter- na virtus per viā causalitatis: diuinitas per viā excellen- tie. ¶ Secūdo p̄siderādum ē per qd̄ mediū illa cognoye- runt qd̄ designatur euz dicit. Per ea que facta sunt: sicut enim ars manifestat̄ per artificis opa: ita r̄ dei sapientia manifestat̄ p̄ creaturas. Sap. 13. A magnitudine. n. speciei r̄ creature cogscibilr̄ poterit creator horū videri. ¶ Ter- tio ostendit quō p̄ ista cognoscat̄ deus cū dicit. Intellecta cō- spiciunt̄. Intellectu. n. cognosci pōt deus nō sensu vel ima- ginatiōe: que corporalia nō trāscendūt: deus aut̄ spūs ē: vt̄ Jo. 4. d̄r Ysa. 52. Ecce intelliget̄ fu⁹ meus. ¶ Quarto pōt designari a quo p̄ hūc modū deus cognoscat̄ cū d̄r. A crea- tura mūdi: per quod vno mō pōt itelligi homo. Mar. vlti- mo. Predicāte et̄ angelū omni creature: vel p̄pter excel- lentia hominis que ordine nature minor ē angelis: s̄ ex- cellit inter inferiores creaturas. fm̄ illud. ps. 8. Minuisti eū paulo min⁹ ab angelis: oīa subiecisti sub pedibus eius oues r̄ boues. r̄. Vel qz cōicat̄ cū oī creatura: h̄z. n. eē euz lapidibus: viuere cū arborib⁹: sentire cū aialibus: itellige- re cū angelis: vt̄ Gregorius dicit. Alio mō pōt itelligi de vniuersali creatura. Nulla. n. creatura ex p̄p̄is nālibus pōt deū essentia i seipsa videre. Uñ r̄ d̄ seraphin d̄r Ysa. 6. q̄ duab⁹ alis velabāt caput: s̄ sicut hō itelligit deū p̄ crea- turas visibiles: ita angelus p̄ q̄ itelligit p̄pria essentia. ¶ Pōt aut̄ aliter itelligi p̄ creaturam mūdi non ipsa res creata: sed rez creatio: ac si diceret̄ a creatiōe mūdi: r̄ tūc pōt duplr̄ ordinari. Uno mō q̄ itelligat̄ q̄ inuisibilia dei intelligūtur p̄ ea que facta sunt a creatione mūdi: nō solū p̄ ea q̄ facta sunt tpe gratie. Alio mō q̄ itelligat̄ q̄ a crea- tione mūdi homines icēperūt deū cognoscere p̄ ea que fa- cta sunt. Job. 26. Omnes hoies vidēt eū. H̄o. aut̄ dicit q̄ per inuisibilia dei itelligit̄ p̄sona p̄ris. fm̄ illud. i. thi. vltio. Quē nullus hoīum vidit r̄. Per sempiternā virtutē p̄so- na filij. fm̄ illud p̄. cor. i. Xpm̄ dei virtutē. Per diuinita- tē p̄sona spūs sci cui appropiat̄ bonitas: nō q̄ philosophi ductu rationis potuerunt peruenire per ea que facta sunt in cognitionem personaz̄ q̄tum ad propria que nō signi- ficat̄ habitudinē cāe ad creaturas: s̄ fm̄ appropiata. Di- cūtur tñ defecisse in tertio signo. i. in spū sancto: qz nō po- tuerūt aliqd̄ r̄idere spūi sancto: sicut potuerūt aliquid re- spōdere patri. s. ipsum p̄mūz p̄ncipiūz: r̄ aliquid responde- re filio. s. p̄mā mētem creatam quā vocabāt paternū itel-

Ad romanos

lectū: vt Macrobius dicit in libro sup somnuz scipionis.
Lectio. VII.

Ita vt sint inexcusabiles: quia cuz cognouissent deum: nō sicut deuz glori ficauerūt aut gratias egerunt: s; euauerunt in cogitationibus suis: et obscurationum est insipiens cor eorum. Dicentes. n. se sapientes esse stulti facti sunt: et mutauerunt gloriā incorruptibilis dei in similitudinē imaginis corruptibilis hominis et volucrum et quadrupedum et serpentium: propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum in immundiciā: vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Quia commutauerunt veritatē dei in mendacium: et coluerūt et seruiuerūt creature potius quā creatori: qui est benedictus in secula seculorum Amen.

C Postquā apostolus ostendit veritatē dei fuisse a gentibus cognitā. hic ostendit eos fuisse obnoxios culpe impietatis et iniusticie. Et primo ostendit hoc quantum ad culpā impietatis. Secundo quā ad culpam iniusticie ibi. (Et sicut nō probauerunt etc.) Posset autē alijs credere eos culpa impietatis excusari pp ignorantia: sicut apostolus de se dicit infra. i. thi. i. Misericordiam persecutus sum: quia ignorās feci. Primo ergo ostendit gentiles non eē excusabiles. Secundo ponit eorum culpā ibi. (Et mutauerūt gloriā). Circa primum considerandū est quod tunc ignorantia culpam excusat: quā sic procedit et causat culpā quod nō causat a culpa: sicut cum aliquis adhibita diligentia debita: dum credit percutere hostem percutit patrem. Si vero ignorantia cauetur ex culpa nō potest subsequētes culpā ignorantia excusare. Unde si quis peccet ebrietate homicidiū committit nō excusat ex culpa: quia peccauit se inebriando. Unde sicut philosophus dicitur duplices mulctationes. Primo igitur proponit quod intendit dicens. Ita quod eidei notū ē eis: vt sint inexcusabiles. i. vt per ignorantia excusari nō possint. Jac. 4. Sciētī bonū: et nō opāti peccatū ē illi. Infra. scdo. Propter quod inexcusabilis es. Scdo ibi. (Quia cum cognouissent etc.) pbat quod dixerat: et primo ostendit quod prima eorum culpa ex ignorantia nō processit. scdo quod ex hac culpa est ignorantia subsecuta ibi (Sed euauerunt). Quia autē prima eorum culpa nō fuerit ex ignorantia ostendit per hoc quod dei cognitionē habētes ea nō sunt vsi ad bonū. Duplī autē deum cognouerunt: vno modo: sicut oibus supereminētē: et sic ei debebant gloriā et honore que superexcellētibus debet. isti ideo dicuntur inexcusabiles: quia cum cognouissent deū: nō sicut deum glorificauerunt: vel quia ei debitum cultum nō impenderūt: vel quia eius virtuti et sciētie terminū ipsouerunt: aliqua potentie et sciētie subtrahentes cōtra id quod dicit. Eccl. 4. 3. Glorificātes dñm quātumcūq; poteritis. Secundo cognouerunt eū: sicut oīum bonorum causā: vnde ei in oibus gratiarum actio debebat: quā tñ ipsi nō impēdebant: s; potius suo ingenio: et virtuti sue bona sua ascribebāt. Unde subdit. Hās nō egerūt. s. dño. i. thes. vltio. In oibus grās agite. **C** Deinde cum dicit. (Sed euauerūt). Ostendit quod i eis ex culpa ē ignorantia subsecuta. Et primo ponit intentum. secundo manifestat ppositū ibi. (Dicētes). Primo ergo ppositū culpā que ē ignorantie causa cum dicit. Euauerunt. vanuz n. dñs quod nō habet stabilitatē seu firmitatē: solus autē deus de se est immutabilis. Mat. 3. Ego deus et non mutoz. Et tūc solū mēs būana ē a vanitate libera: quā deo innitit: cuz

autē ptermino deo innitit: cuiusque creature scurrunt vanitate. Sap. 13. Vanū sūt oēs hoiesi quod nō subest sciētia dei etc. ps. 93. Dñs scit cogitationes hominum quā vane sunt. In cogitationibus suis euauerūt in quātum in seipsis: et nō in deo fiducia habebāt: sibi: et nō deo bona sua ascribētes. sicut illud ps. 11. Labia nra etc. Scdo ponit ignorantia subsecuta dicens. Et obscuratū ē. i. p hoc quod obscuratū est: factum est cor eorum insipiens. i. lumine sapientie priuatus: per quā homo vere deū cognoscit. Sicut enim qui oculos corporales a sole materiali auertit obscuritatē corporale incurrit: ita ille qui a deo auertit de seipso presumēs: et nō de deo spiritaliter obscuratur. prouer. 11. Ubi humilitas per quam. s. homo se deo subicit: ibi sapientia: vbi supbia: ibi cōtumelia. Mat. 23. Abscondisti hec a sapientibus s; quod. s. eis videbatur: et reuelasti ea paruulis. i. humilibus: et de his habetur eph. 4. Hentes ambulant in vanitate sensus sui tenebris obscuratum habentes intellectum.

C Deinde cum dicit. (Dicentes) Exponit quod dixerat: et primo qualiter in cogitationibus suis euauerunt cuz dicit. (Dicentes se esse sapientes stulti facti sunt). Dicētes. i. sapientia sibi a seipsis ascribentes. Ysa. 5. Ue qui sapientes estis in oculis vestris. Ysa. 49. Quomodo dicetis pharaoni filius sapientium: ego filius regum antiquorum etc. Scdo exponit quod dixerat et obscuratū ē insipiens cor. cum dicit: stulti facti sunt: quā si diuinā sapientia agētes. Je. 10. Stultus factus est oīs homo a scientia sua de qua. s. presumebat.

C Deinde cum dicit. (Et mutauerunt gloriā). Ponit peccatū impietatis gentilium. Et primo quantum ad hoc quod peccauerunt in gloriā dei. Scdo quā ad hoc quod peccauerūt contra veritatē nature ipsius ibi. (Que cōmutauerūt veritatē). Circa primum duo facit. Primo ponit impietatis culpam. scdo penam ibi. (Propter quod tradidit). Culpam quod eorum fuit quod quātum in ipsis erat honorem diuinum in aliū trāstulerūt. sicut illud Je. 2. Populus meus mutauit gloriā suā in ydolum. Primo igitur ponit id quod mutauerūt. scdo id quod mutauerūt ibi. (In similitudinē). Circa primum tria sūt attendēda ex parte dei. Primo quod ipsius gloria quā tangit dicitur. Et mutauerūt gloriā. quod potest intelligi duplī. Uno modo de gloria qua homo deū glorificat: ei cultū latre exhibendo. i. thi. i. Soli deo honor. Hāc igitur mutauerūt cum cultus deo debitū exhibuerūt alij. Alio modo potest intelligi de gloria qua deus in se gloriosus ē: quod ē incōprehensibilis et infinita: puer. 25. Persecutor maiestatis opprimeat a gloria. Que quod gloria nihil aliud ē quā ipsa claritas diuine nature. Luc. 9. habitat inaccessibile. i. thi. vltimo. Hāc autē mutauerūt dum eā alij attribuerūt. Incōdicabile. n. nomē lignis et lapidibus imposuerūt: vt dñs sap. 14. Scdo notat incorruptibilitas cum dicit. Incorruptibilis: ipse. n. solus perfecte incorruptibilis ē: quod oīno immutabilis. Dñs. n. mutatio quodaz corruptio ē. Unde dñs. i. thi. vltimo. Solus hz immortalitē. Tercio notat nature sublimitas cum dñs. dei. vt. n. in ps. 47. dicitur. Deus magnus dñs. Ex parte vero eius in quod mutauerūt: tria correspondētia ponuntur. Nā si gloriā dicit. in similitudines imaginis. i. i similitudinē alicui rei per modum imaginis ab aliquo expresse. Manifestū. n. ē quod similitudo imaginis ē posterior illa re cuius ē imago: glia autē siue claritas dei ē pncipiū oīs speciei et forme. Et sic quod dei gloriā i similitudinem imaginis mutāt auertūt pncipiū i vltimū. Sap. 14. Acerbo luctu dolēs pncipiū cito sibi rapti filij fecit imaginē. Cōtra id quod dixerat incorruptibilis: dicit corruptibilis. ps. 29. Que vtilitas i sanguine meo dum descēdo i corruptionē. s. quod ē aliū iā corruptū siue mortuū. sap. 15. Cū sit mortalis mortuum fingit manib' inigs. Cōtra id quod dicit. dei. ponit hoīs. Job. 32. Nō accipiā psonā viri et deū hoī nō equo. Et quod est abominabilius homo gloriā dei trāstulit nō solū i hominē:

qui est ad imaginem dei: s; et ad ea que sunt infra hoïem. Unde subdit. Et volucri q̄tum ad volatilia. Et quadru pedu q̄tum ad gressibilia. Et serpetu q̄tum ad reptilia. Pretermittit aut pisces tanq̄ magis ab humana uerfatione seiunctos. Nec aut oia sunt a deo hoïi supposita. ps. 8. Dia subiecisti sub pedib; ei;. Eze. 8. Ingredere et vide abhominatões pessimas q̄s isti faciunt bic: et ingressus vidi et ecce ois similitudo reptiliu et aialiu etc. Est at notadu q̄ sicut dicit glo. ab aduetu Enee succuerunt i Italia imagies hominu coli. puta Iouis. Derualis et similia. Sed tpe cesaris augusti deuicta egypto eoz cultu romani assumpserunt: q̄ imagies animaliu colebat pp figuras aialiu: q̄ notatur in celo: q̄bus tanq̄ astrologie dediti cultu diuinitatis ipen debant. Unde et dñs filios israel in egypto nutritos ab huiusmodi cultu remouet dicēs. Deu. 4. Ne forte oculis eleuatis in celu videas solē et lunā et omnia astra celi etc.

Deinde cū dicit. (Propter qd tradidit) Ponit penā huiusmodi culpe corrdentē. Circa qd p̄siderandum ē q̄ hō mediū locū obtinet inter deū et aialia bruta et cum vtroq; extremoz communicat: cum deo quidem fm̄ intellectuālitatē: cū animalib; vero brutis fm̄ sensualitatem. Sicut igit hō id qd est deū mutauit vsq; ad bestias: ita deo id qd est diuinū in homine fm̄ rōnem subdit ei qd ē brutale i ipso. s. desiderio sensualitatis: s; illud. ps. 48. Homo cū i honore esset. s. diuine imaginis pp rōnē cōparatus ē iumentis insipientibus. Hoc ē qd dicit. pp qd tradidit illos deus i desideria cordis: vt eoz rō subderet desiderys. s. sensualis affectus. de q̄bus dicit infra. 13. Larnis curā ne fecerit in desiderys etc. Ad qdem ē naturalē ordinē hominis s; q̄ rō appetitū sensibili dñatur. Heu. 4. Sub te erit appetitus eius: et tu dñaberis illius. Inducit ergo homines i desideria cordis eoz sicut in manū dñoz crudelium. Ysa. 19. Tradas egyptum in manū dñoz crudelium. Precipue tamen circa appetitū sensitiuū bestialis quedā deordinatio ptinet ad peccata carnalia. Nā delectationes tact; circa quas sunt gula et luxuria manifeste sunt cōmunes nob et brutis. Et ideo sunt magis exprobabiles q̄si magis brutales: vt dicit phus in tertio ethicoz. Et hoc designat euz subdit. In imundicia q̄ ad peccata carnalia ptinet. fm̄ illud eph. 5. Dis fornicator aut imundus: qz scilicet homo p̄ huiusmodi peccata maxime auertit et trahit ad id quod est infra ipsum: vnūquodq; n. dicit esse impuz siue imundum ex iunctione vilioris: sicut argentum ex iunctione plumbi. Unde exponēs subdit. Ut stumeliys. i. turpib; et imundis actibus: afficiant. id est inficiāt. Corpora sua in semetipsis id est nō quasi ab alijs coacti: puta a barbaris: s; a semetipsis hoc agunt pprio sponte. infra nono. Aut nō habet potestātē figulus luti ex codē luto facere aliud vas in honorem: aliud in stumeliā. i. in turpē vsū. Sed euz huiusmodi imundicia sit peccatū: v; q̄ deus in eā hoies non tradat: qz vt dicit. Jac. 1. Deus intentator maloz ē. Dicendum est q̄ deus nō dñ tradere homines in imundiciaz di recte inclinando affectū hominis ad malū: quia deus ordinat in seipsum. puer. 16. Uniuersa pp se operatus est dominus. peccatū aut ē aliquid per auersionē ab eo. Sed indi recte tradit homines in peccatū inquantū subtrahit gratiam: p̄ quā homines ptinebantur ne peccarēt: sicut si aliquid alicuius sustentaculū tolleret diceret facere casum eius. Et per hunc modū primū peccatū ē causa sequentis peccati: sequens vero ē pena prioris. Ad cui; enidētiā sciendū est q̄ vnus peccatū potest esse causa alterius indi recte et directe. Directe quidē inquantum ex vno peccato inclinatur ad aliud qd sit tripliciter. Uno mō fm̄ rationē cause finalis: sicut cum quis ex auaricia incitatur ad homicidiū committēduz. scdo fm̄ rōnē cause materialis: sicut

gula inducit ad luxuriā ministrando materiā. Tertio fm̄ rōnem cause mouētis: sicut cum ex multis actibus alicui; peccati generat habitus ad simile peccatū inducēs. Indi recte aut sicut pmum peccatū meret exclusionem gratie: qua subtracta homo ruit in aliud peccatū. Et sic primum peccatum est causa secundi indirecte siue per accidens: sicut remouens prohibens. Sed notandū est q̄ peccatū inquantum huiusmodi nō potest esse pena: qz penam contra voluntatē patimur: peccatū aut est voluntariū: vt Augu. dicit: sed qz peccatum habet quedā adiuncta que sunt contra voluntatē peccantis: ratione eoz peccatum dicitur pena precedentis peccati. Hoc autem est vno modo aliqd precedentis ad peccatum sicut subtractio gratie ex qua sequitur: vt homo peccet. Alio modo est aliquid adiunctum ipsi peccato vel interitus: sicut est inordinatio animi. Unde Augu. dicit in primo confes. Iussisti domine: et sic est vt pena sibi sit omnis inordinatus animus: siue quantum ad exteriores actus. quibus difficultates et labores adiunguntur. fm̄ illud qd dicit impy Sap. 5. Ambulauimus vias difficiles etc. Tertio q̄tus ad id quod sequitur peccatū: sicut est remorsus conscientie infamia et similia.

Deinde cum dicit. (Comutauerunt etc.) Ponit culpaz impietatis quā cōmiserunt i veritatē diuine nature. Et pmo ponit culpā. scdo penā ibi. (Propterea tradidit.) Diuina aut natura pōt considerari duplr. Uno modo q̄ est ratio cognoscendi: vt veritas prima: et q̄tum ad hoc dicit. Qui cōmutauerunt veritatē dei in mendaciū: qd quidē potest intelligi duplr. Uno modo qz veram cognitionem quā a deo acceperunt peruersa rōne ad falsa dogmata cōuertērūt: sicut cū dixerūt ydola esse deos: vel deū nō esse omnipotentē vel omniscientē. Je. 9. Docuerūt linguas suas loqui mendaciū. Alio modo veritatē dei in mendaciū mutauerunt: qz diuinitatis nām que est ipsa veritas attribuerunt ydolo qd est mendaciū inq̄tum nō est deus: vt dñ Je. 16. Vere mendaciū possederunt patres nostri: vanitatem que eis nō profuit. Nunquid faciet homo sibi deos: et ipsi non sunt dy. Alio modo pōt p̄siderari diuina natura. fm̄ q̄ est principium essendi oibus per creationē: et sic debetur ei ab homine interius quidē cultus. fm̄ pium affectum. Jo. 9. Si quis cultor est dei etc. exterius vero debet ei seruitus latric. fm̄ illud deut. 9. Dominum deū tuū adorabis: et illi soli seruies. Unde et subdit contra eos. s. Coluerunt et seruierunt creature potius etc. Colebant enim celestia corpora: et aerē: et aquā: et alia huiusmodi. s; illd sap. 13. Aut ignes aut spūs: aut citatū aerē etc. Et in hoc improbat sapientes gentilium: qui quis nunq; in imaginibus aliqd numinis esse crederent: sicut sectatores hermetis credebant: neq; ea que a poetis fabulose dicebantur de dyis crederent esse vera: creaturis tamen alicuius cultum diuinitatis impēdebant ex quibus rationem fabularuz assig nabant: sicut Varro posuit totum mundum esse deū pp animam eius. dicens q̄ toti mundo: et omnibus partibus eius diuinitatis cultus impēdi pōt. s. acri que vocabāt Junonē: aque quā vocabāt lieū. et sic de alijs. Platonici etiāz posuerunt q̄ oibus substantys rōnalibus que sunt supra nos cult; diuinitatis debet: puta demonibus: aialib; celestiu corporoz: intelligētys. i. substātys separatis. Quāuis at his q̄ supra nos sunt aliquā reuerentiā exhibere debeam; nō tñ cultū latric que precipue in sacrificy oblatione consistit: per qd homo profitetur omnium bonoz deum esse aut ctozem: sicut et in quolibet regio aliqs honor supremo domino exhibetur quem non licet transferre in alium. Et id subdit. Qui est benedictus. i. cuius bonitas est manifesta. Sicut eniz dicimur benedicere deū inquantū ei; bonitatē corde recognoscimus et ore p̄fitemur. Ecc. 43. Benedicen

Ad romanos

tes dei exaltate illi quoniam potestis. Addit autem. In secula quia eius bonitas est sempiterna ab alio non dependens: sed est ois boni principium. Et ex hoc sibi debet ois patrie cultus. Addit autem. Amen. Ad oimodam certitudinem asserendam. Ysa. 65. Qui benedictus est super terram benedictus in deo amen. quod idem est quod verum vel fiat. Videtur autem apostolus triplicem theologia tangere gentiliu. primo quidem civilem quam observabat a pontificibus in adoratione ydolorum in templo: et quantum ad hoc dicit. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei. secundo theologia fabularem quam poete tradebant in theatris: et quantum ad hoc dicit. Qui commutauerunt veritatem dei in mendacium. tertio theologia nalem quam observauerunt philosophi in mundo. partes mundi colentes: et quantum ad hoc dicit. Et coluerunt et seruiuerunt creature potius quam creatori.

Lectio. VIII.

Ropterea tradidit illos deus in passiones ignominie. Nam femine eorum immutauerunt naturalem usum in eius usum qui est contra naturam. Similiter autem et

masculi relicto naturali usu femine: exarserunt in desiderijs suis in inuites masculi in masculos turpitudinem operantes: et mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt deum habere in noticia: tradidit illos deus in reprobum sensum: ut faciant ea que non conueniunt: repletos omni iniquitate. malicia: fornicatione: auaricia: nequicia: plenos inuidia: homicidijs: contentione: dolo: malignitate susurrone: detractores: deo odibiles: et tumulosos: superbos: elatos: inuictos malos: paratibus non obediens: insipientes: incoptos: sine affectione: absque federe: sine misericordia. Qui cum iusticia dei cognouissent: non intellexerunt: quoniam que talia agunt digni sunt morte: non solum qui ea faciunt: sed qui etiam consentiunt facientibus.

Posita culpa impietatis secundum quam contra naturam diuinam peccauerunt: hic ponit penam quam ad hoc reducti sunt: ut contra naturam peccarent. Et primo ponit penam. secundo exponit ibi (Nam femine) tertio eius uenientiam ostendit ibi. (Et mercedem) Dicit ergo primo (propterea). scilicet quia de ueritate in mendacium mutauerunt (tradidit illos deus) non quod impellendo in malum: sed deserendo. (In passiones ignominie). id est peccata contra naturam: que dicuntur passiones secundum quod proprie passio dicitur ex eo quod aliquid trahit extra ordinem sue nature: puta cum aqua calefit: aut cum homo infirmat. Unde quia per huiusmodi peccata homo recedit ab ordine naturali: uenienter dicuntur passiones infra. 7. Passiones peccatorum. Dicuntur autem passiones ignominie: quia non sunt nomine digna. secundum illud ephe. 5. Que aguntur in occulto ab eis. turpe est et dicere. Si. n. peccata carnis communiter exprobabilia sunt: quia per ea homo deducitur ad id quod est bestiale in homine: multo magis peccatum contra naturam per quod etiam homo a natura bestiali decedit. Osee. 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo.

Deinde cum dicit. Nam femine eorum etc. Exponit quod dixerat. Et primo quantum ad feminas. secundo quantum ad masculos ibi (Similiter autem et masculi). Dicit ergo primo. Ideo illos dico in passiones ignominie traditos. (Nam femine eorum mutauerunt naturalem usum in eius usum qui est contra naturam) prima cor. ii. Nec ipsa natura docet uos. Ysa. 24. Mutauerunt ius dissipauerunt fedus sempiternum. id est ius naturale. Est autem considerandum quod dupliciter est aliquid contra naturam hominis. Uno

modo contra naturam dicitur constitutio hominis que est rationale: et sic omne peccatum dicitur esse contra naturam hominis in quantum est contra rationem rectam. Unde et dicitur in secundo libro. quod angelus peccans versus est ex eo quod est secundum naturam in id quod est preter naturam. alio modo dicitur esse aliquid contra naturam hominis ratione generis quod est animal. Manifestum est autem quod secundum nature intentionem commixtio sexuum animalibus ordinatur ad actum generationis. Unde ois commixtionis modus ex quo generatio sequi non potest contra naturam hominis in quantum est animal. Et secundum hoc dicitur in glo. naturalis usus est: ut uir et mulier in uno concubitu coeant: contra naturam uero uir masculus masculum polluat: et mulier mulierem: et eadem ratio est de omni actu coitus ex quo generatio sequi non potest.

Deinde cum dicit. (Similiter autem) Exponit quantum ad mares quod scilicet (relicto naturali usu femine exarserunt). id est ex terminis nature exarserunt: secundum illud ps. 105. Exarserunt sicut ignis in spinis. Et b (in desiderijs suis). scilicet carnalibus. (Inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes). Ezech. 15. Nuda uo ignominiam tuam coram eis etc.

Deinde cum dicit. (Et mercedem). Ostendit hanc penam conuenientem esse culpe dicens. (Recipientes in semetipsis). id est in deformatione sue nature. (Mercedem erroris sui). scilicet dei ueritatem in mendacium commutauerunt: mercedem. id est retributionem quam oportuit. eos recipere secundum iusticie ordinem ex qua debitum erat: ut qui in dei nomen iniuriosi fuerant: id quod est proprium sibi creaturis attribuendo: in sui nomen tumulose existere. Et quis merces proprie uideat in bonis sonare: tamen hic sumit communiter pro quacumque retributione etiam in malis: secundum modum quo dicitur infra sexto. Stipendium peccati mors. Mich. 1. Mercedem eorum igni oburent. Et est notandum quod satis rationabiliter apostolus uicia contra naturam que sunt grauissima inter peccata carnalia ponit ydolatrie penam: quia simul cum ydolatria incepisse uidentur: scilicet tempore abrahe quando creditur ydolatria incepisse. Unde et tunc primo leguntur in sodomitis punita esse ut gen. 19. Si mulier etiam ydolatria crescente huiusmodi uicia creuerunt. Unde dicitur secundi macha. 4. quod Jason ausus est sub ipsa arce optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initium: sed incrementum quoddam: et profectus gentilis: et alienigene conuersationis.

Deinde cum dicit. (Et sicut non probauerunt). Ostendit eos iniusticie fuisse subiectos. Et primo ostendit ex qua priori culpa in hec peccata deuenerunt. Secundo enumerat horum peccatorum differentias ibi. (Repleti omni iniquitate) Culpam autem precedentem ponit cum dicit. Et sicut non probauerunt deum habere in noticia. Quod potest dupliciter intelligi. Uno modo quia quantum ad lumen rationis: et per creaturas uisibiles ueram dei cognitionem habere potuerunt: tamen ut liberius possent peccare non probauerunt. id est non approbauerunt: ut ipsi haberent deum in sui noticia. Job. 22. Dixerunt deo: recede a nobis scientias uia: tuarum nolumus. Alio modo potest intelligi quod ipsi non probauerunt quod deus in sua noticia haberet facta humana secundum illud ps. 93. Dixerunt non uidebit dominus nec intelliget deus. Et secundum hunc sensum conuenienter huic culpe respondet pena cum subditur. Tradidit illos deus in reprobum sensum. dicitur autem hic sensus hominis non exterior quo sensibilia cognoscuntur: sed interior secundum quem iudicat de agentibus. secundum illud sap. 6. Logitare de illa sensus est consummatus. Dicitur autem sensus reprobus quo aliquis reprobandum iudicium habet de agentibus secundum illud. z. thimo. 3. Domine mente corrupti reprobi circa fidem. Je. 6. Argentum reprobum uocare eos. Et ideo subdit. Ut faciant ea que non conueniunt id est ea que a recta ratione discordant. Sap. Inutilia opera eorum sunt. Est autem conueniens ut qui contra

dei notitias peccauerunt vel eū cognoscere nolentes: vel eū cognoscere nō arbitantes in peruersitate sensus trade-
rent. Unde 7 sapi. i. dicitur. Peccantiū pena perambu-
lat semp in iustoz preuaricationem.

C Deinde cū dicit. (Repleti rē.) enumerat huiusmōi scō-
uenientia opa. 7 pmo ponit id qd est generale dicens. Re-
pletos omni inigritate: qz vt dī. i. Job. 3. Omne peccatū est
inigritas. Sicut. n. ois virtus iniquatū exegitur pceptū legis
bz rōnez iusticie. ita et omne peccatū iniquatū a regula le-
gis diuine discordat: bz rōnez inigritatis. Et sic in sacra scri-
ptura precipue peccata arguuntur. Dupliciter autem eoz
culpā exaggerat. Primo quidē intensiue. per hoc qd dicit.
Repletos. Ille. n. videtur repleti iniquitate: cuius affectus
ē totaliter ad peccandū dispositus fm illud ps. 13. Quozū
os maledictione 7 amaritudine plenus est. Secōdo extēsiue:
qz scz nō tm in vno peccauerūt: sed in omnibus. Sap. i. 4.
Infandoz ydolorum cultura omnis mali causa est.

C Consequēter cū dicit (Malicia) enumerat peccata i spe-
ciali. Et primo q̄tum ad transgressionē que opponit pre-
ceptis negatiuis. Secōdo q̄tum ad omissionem que opponi-
tur preceptis affirmatiuis ibi. (Superbos). Circa primū
duo facit. Primo ponit peccata quibus aliq̄ deteriorat i
seipso. Secōdo peccata quibus aliq̄ fit nocuius. primo
ibi. (Nequicia). Circa primū ponit qdem id primo qd est
generale cū dicit. (Malicia) q̄ est habitus viciōsus vti op-
positus. Unde 7 malicia peccare dicitur q̄ ex habitu pec-
cant. ps. 51. Quid gloriaris in malicia. In speciali ponit pec-
catū quo q̄s deordinat circa appetitū corporaliūz delecta-
tionū cū dicit. (Fornicatioe). Quāuis. n. fornicatio pprie
fit: cū meretricibus: q̄ iuxta fornices. i. arcus triumphales
se publice prostituēbāt: tm hic sumitur p omni illicito con-
cubitu. Thob. 4. Attēde tibi fili mi qd omni fornicatioe.
Secōdo ponit viciū: qd q̄s deordinat circa appetitū reruz
exteriorū cū dicit. (Auaritia) q̄ ē imoderatus appetit⁹ ha-
bēdi. Deb. vltio. Sint mores sine auaritia p̄tenti p̄tīb⁹.

C Deinde ponuntur peccata q̄ tendunt ad nocumētū p̄-
p̄mi. Et primo ponit id qd est generale cū dicit. (Nequi-
cia) duz. s. attētat aliq̄s: qd nequit implere: qd maxime cō-
tingit circa nocumēta p̄ximoz: q̄bus nō pōt aliq̄s aliqua-
do p voto nocere. ps. Cōsumēt negtia peccatoz.

C Consequēter pōit radicē hoz p̄tōz dicens. (Plenos iui-
dia) q̄ ē dolor d aliēo bono: ex q̄ aliq̄s icitat ad nocēdū al-
teri. Sap. 2. Inuidia diaboli mors itroinit i orbē terraz.

C Postea ponuntur nocumēta 7 pmo manifesta: 7 quan-
tū ad facta cū dicit. (Homicidys) q̄ sūt p̄cipua nocumēta.
Osee. 4. Maledictū mēdaciū 7 homicidiū furtuz 7 adul-
terii inundauerunt. Dicit autē pluraliter homicidys: quia
homicidiū nō solū cōsistit in ope: sed et i voluntate. i. Job.
3. Qui odit fratrem homicida est: q̄ scz odit ad occidendū.
Et q̄tū ad verba cū dicit. (Cōtentione). Est autē cōtētio
impugnatio veritatis cū confidētia clamoris. prouer. 20.
Donor est homini qui se separat a contētiōibus.

C Deinde ponit nocumēta occulta: 7 primo illud qd ē ge-
nerale cū dicit. (Dolo) q̄. s. aliud simulatur 7 aliud agit.
Je. 9. Sagitta vulnerās lingua eoz: dolū locuta est in ore
suo: pacē euz amico suo loquitur: 7 occulte ei ponit insidias.

C Post hec pōit radicē interiorē hoz nocumētōz cū dicit.
(Malignitate) q̄ ipoztat malū ignē. i. malū affectū in cor-
de fm illud ps. 27. Loquitur p̄ceuz cū p̄ximo suo. mala
aut in cordibus. ps. 5. Nō habitabit iuxta te malignus.

C Consequēter ponit nocumēta occulta q̄ precipue fiunt
verbis cū dicit. (Sufurrōnes). Qui scz occulte susurrant
in auribus hominū ad seminādū iter eos discordias. Ecc.
18. Sufurro 7 bilinguis maledictus in populo. multos. n.
turbauit pacē habētes. (Detractoz): q̄ scz detrahūt fa-

me alicuius occulte. i. eo ignorāte: mala dicētes d̄ eo. Ecc.
10. Si mordeat serpens in silētio nihil eo minus habet q̄ oc-
culte detrahūt. Et ne putētur ista p̄ta eē leuia: qz solo ore
mittūtur subdit. (Deo odibiles.) Impugnāt. n. id maxi-
me qd deus i hoibus amat. s. mutuū amorē. Jo. 15. Hoc est
pceptū meū vt diligatis inuicē. Vñ dī. puer. 6. Sex sunt
q̄ odit deus: 7 septimū detestat aīa eius. s. q̄ seminat inter
fratres discordias. Addit autē (Cōtumeliosos) q̄. s. mala i
faciē inferūt. i. thi. i. Qui p̄sus fuit blasphem⁹ 7 p̄secutor et
cōtumeliosus. Sic ergo hec tria vicia i mā cōueniūt: quia
oēs mala dicunt de p̄ximo. Dicit autē in fine: nā sufurro i-
tēdit discordiā. detractor ifamiā: cōtumeliosus iniuriā.
C Consequēter ponit peccata q̄ pertinet ad omissionem:
7 pmo ponit radicē hoz peccatoz cū dicit. (Superbos).
Dicūtur. n. supbi quasi sup se cūtes p inordinatū appetitū
excellētē: volūt. n. p̄esse nō subesse aliene regule: 7 ideo
precepta omittūt. Ecc. 10. Initiū ois peccati supbia. Qd ve-
rū est q̄tum ad auersionē a deo: nō q̄tum ad cōuersionē
ad bonū commutabile. Dicit enim. i. thi. vltimo: q̄ radix
oium maloꝝ est cupiditas. Secōdo ponit p̄cessuz supbie ex
quo pmo i corde nascit elatio: vt. s. homo se sup alios effe-
rat. Luc. 18. Nō sum sicut ceteri hoium. Unde dī 7 elatos
illud ps. Neq̄ elati sunt oculi mei. Secōdo ex supbia in ope
nascit nouitatū p̄sumptio. Et q̄tū ad hoc subdit. Inuētō-
res maloꝝ: qz eniz bona iam sunt a deo 7 ab hoibus insti-
tuta. consequēs est: vt ipsi de nouo adinueniāt mala. Ysa.
3. Adinventiones eozum contra dominum.

C Consequēter ponūtur ipse omissiones. Et primo respectu
superiorum. (Unde q̄tum ad parētes dicit). Parētib⁹ nō
obediētes. Cōtra id qd dicit ephē. 6. Filij obedite parētib⁹
vstris in dño. Quātū autē ad deū dicit. Insipientes. i.
cōtra diuinam reuerentiam agentes. Job. 28. Ecce timor
domini ipa est sapiētia: 7 recedere a malo intelligētia. Se-
cūdo ponit omissionē quātum ad seipsum cū dicit. (Inco-
positos) i habitu 7 in incessu. Ecc. 19. Amictus corporis et
risus dētium 7 ingressus hominis enūciāt de illo. Quidā
tamē inculpantur Ysa. 3. de hoc q̄ composito gradu in ce-
debāt: qz illa cōpositio excedebat modū cōmunem homi-
nuz: inter quos uerfabant. Tertio ponit omissionē q̄tū
ad pares: ad quos debemus habere primo affectuz in cor-
de: cōtra qd dicit. (Sine affectiōe). prouer. 12. Uiscera im-
piorum crudelia. z. thi. 3. Erūt hoies seipfos amantes. s. et
nō alios. Secūdo debet homo eis exhibere socialem con-
uersionē cōtra quod subdit. (Absq̄ federe). q̄ scz alijs
socialiter nō cōiunūt. Judicium. 18. Percusserūt eos i ore
glady. eo q̄ cum nullo hoīuz haberēt quicq̄ societatis ac-
negocij. Ecc. 4. Ue soli: quoniaz cum ceciderit rē. Quar-
to q̄tus ad inferiores subdit. (Sine misericordia) quā de-
bemus miseris exhibere. Jac. 2. Judicium sine misericor-
dia fiet illi qui nō facit misericordiam rē.

C Deinde cū dicit (Quia cū iusticiā) Quidit eos esse obno-
xios ire siue vindicte diuine. Circa qd tria sunt cōsideran-
da. Primo naturalis eoz affect⁹: qz cū cognoscerent deuz
iustum 7 omnes alias perfectiōes habentem nō credide-
runt q̄ p̄o peccatis penaz inferret. Sopho. primo. Dicit
in cordibus suis nō faciet dominus bene 7 nō faciet domi-
nus male. Et hoc est qd dicit. (Qui cū iusticiā dei cognō-
uissent nō intellexerunt). Secūdo pena peccatis eozum
debita cū dicit. Digni sunt morte. Infra sexto Stipendia
peccati mors est. Dignum ē. n. q̄ aīa q̄ deserit deum a cor-
pore suo deseratur p mortē corporalē: 7 finaliter deserat a
deo p mortē eternam. de qua dicit in ps. 33. Mors p̄tōz
pestima. Et apoca. 2. In his mors secūda nō habebit pote-
statem. Tertio cōsiderandum ē quibus talis pena debet.
Et primo his qui talia agūt. s. predicta p̄ta scōz illud ps. 5.

Ad romanos

Odisti omnes q operant iniquitatē perdes omnes qui loquuntur mendaciū: et nō solum illis q faciunt: sed etiā his q cōsentiunt facientibus. Et hoc dupl. Uno modo directe vel laudādo pctn scdm illud ps. 9. Laudatur peccator in desiderys anime sue. Vel etiā prebendo cōsiliū et fauorē s; illud. z. pa. 19. Impio prebes auxiliū. Alio modo indirecte: qm nō reprehēdit aut ipedit quocūq; mō si pōt: et p̄cipue si ex officio incūbat. sicut peccata filioꝝ iputant hely. sicut ps. i. regū. 4. Nec ēt specialiter apls dicit p̄ quosdaz sapientes gentilium: qui et si ydola non colerent: tamen colentibus non resistebant.

CAPI. II.

Roppter qd̄ inexcusabil̄ es o homo ois qui iudicas. In quo enim alterum iudicas teipsum condēnas. Eadem eniz agis que iudicas Scimus eniz quoniam iudicium dei est scdm veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autē o homo qui iudicas eos qui talia agunt: et facis ea: quia tu effugies iudiciū dei. An diuitias bonitatis eius et patientie et lōgaminitatis eius cōtēnis. Ignoras quoniam benignitas dei ad penitentiam te adducit. Secundum autem duriciam tuā et ipenitens cor thesaurizas tibi iram in die ire et reuelationis iusti iudiciū dei.

Postq̄ apostolus ostendit q̄ gentiles iustificati nō sunt ex veritatis cognitione quā habuerunt. hic ostendit q̄ neq; ēt iudei iustificati sunt ex his in quibus gloriabantur. Et sic vtrūq; est necessaria ad salutem virtus euangelice gratie. Primo ergo dicit q̄ iudei non sunt iustificati ex lege. Secūdo q̄ nō sunt iustificati ex genere de quo gloriabāt. 3. cap. (Quid ergo est amplius). Tertio q̄ nō sunt iustificati ex circūcisione. 4. cap. (Quid ergo dicem?). Circa primū considerandū est q̄ iudei et gentiles ad fidē conuersi se inuicē iudicabant de priorī vita. Iudei. n. gentib; obyciebant q̄ sine dei lege viuentes ydolis imolabāt. Hētiles aut obyciebant iudeis q̄ lege dei accepta eas nō feruabant. Primo ergo vtrōsq; arguit d̄ inordinato iudicio. Scdo specialiter ostendit q̄ iudei nō erant digni premio: qz ea in quibus gloriabant nō sufficiebāt ad salutē ibi. (Nō eniz audiui legē) Circa primū duo facit. Primo confutat humanū iudicium. Scdo astruit et cōmendat diuinū ibi. (Scim. n.) Circa p̄mū duo facit. Primo pponit mutuo se iudicantes inexcusabiles esse. Scdo assignat rōnes ibi. (In quo. n.) P̄rio ḡ cōcludit ex p̄missis dicens. Propter qd̄ gētilis vitatē de deo cognitā in iniustitia detinuerūt. O homo qui iudicas alius hominē inexcusabilis es: sicut supra primo dixit: ita vt sint inexcusabiles. Addit autē ois. Quasi dicat. q̄cūq; sis siue gētilis siue iudeus: qz ēt gētilis de quo magis videbatur: nō pōt excusari p̄ ignoratiā: sicut supra ostēsum ē. i. corinth. 4. Nolite ante tps iudicare.

Deinde cū dicit. (In quo eni) assignat rōnem excludendo cām excusationis. primo q̄dez ignorantia. scdo innocētiā ibi. (Eadē. n.) Ignorantia q̄dez excludit per iudiciū: q̄cūq; enim iudicat aliquē quasi male agentē demonstrat se agnoscere illud esse malū: et ex hoc ostendit esse condēnabile: et hoc est qd̄ dicit. Ideo in quā es inexcusabilis. In quo eni iudicas alter: quasi male agentē teipsum cōdēnas. i. ostendis te esse condēnabile. Mat. 7. Nolite iudicare et nō iudicabimini. Nō tamē credendū ē q̄ omne iudiciū sit cōdēnationis cā. Est eniz triplex iudiciū. Unū qd̄ iustū. qd̄ scz fit fm reglāz iusticie. Sap. i. Diligite iusticiāz qui iudicatis terrā. Aliud est iudiciū nō iustū: qd̄. i. fit con-

tra regulā iusticie. Sap. 6. Cū essetis ministri regni ei non recte iudicastis. Est autē tertiu iudiciū temerariū qd̄ dicitur Ecc. 5. Ne temere qd loquaris. Qd̄ quidē dupl. cōmittit. Uno mō qm aliq; p̄cedit circa id qd̄ ē sibi cōmissus iudiciū absq; debita vitatis cognitōe: qd̄ id quod d̄. Job. 29. Cām quā ignorabā diligentissime inuestigabā. Alio modo qm aliquis vsurpat sibi iudiciū de occultis: de qbus solus deus iudicare habet. Cōtra id qd̄ dicitur. i. corinth. 4. Nolite ante tps iudicare quoad usq; veniat dominus: q̄ il luminabit rē. Est autē aliqd̄ occultū nō solū quo ad nos: sed fm sui naturā ad solā dei cognitionē pertinēs qd̄. p̄mo cogitatio cordis. fm illud. Je. 17. P̄auū est cor hominis et inscrutabile q̄s cognoscet illud: Ego dñs scrutās cor da probans renes. scdo contingens futurū scdm illud. Ysa. 51. Annunciate q̄ ventura sunt in futurū: et dicemus: qz dy estis vos. Et iō sicut dicit Aug. de sermōe domini in monte. duo sunt in quib; temerariū iudiciū cauere debemus. vel cū incertum ē qualis quisq; futurus est: qui nunc vel bonus vel malus apparet. primum ergo iudicium non est cōdēnationis causa: sed secundum et tertium.

Deinde cū dicit. (Eadē eniz) excludit alias excusationis causam. i. innocētiā: quasi dicat. Ideo tu qui iudicas alios teipsum condēnas: qz tu agis: et ita videtur q̄ contra conscientia agis. Mat. 7. Quid autem vides festucā i oculo rē. Est tamē sciendū q̄ nō semper cū aliquis aliquē iudicat: vel de pctō quod ipse cōmittit: per hoc ipsuz semp sibi cōdēnationē acquirit: qz nō semper tamen mortaliter peccat sic iudicādo. semper tamen suā dānationē manifestat. Si. n. publice sit in peccato de quo aliū iudicat videt scandalizare iudicando: nisi forte humiliter se simul cum illo reprehendat pro suo peccato ingemiscens. Si vero sit in eodē pctō occulte nō peccat iudicando aliū de peccato eodē maxime cū humilitate: et conatu ad resurgendum: vt ang. dicit in libro de sermōe dñi in monte. Primū cogitemus cū aliquē reprehendere necessitas nos cogit: vtrūq; tale sit vitii qd̄ nunq; habuimus: et tūc cogitemus nos ēt habere potuisse: vel tale qd̄ habuimus: et iā nō habemus: et tunc tangat memoriā fragilitas cōis: vt illaz correctio nē nō odium: sed misericordia precedat. Si autem inuenimus nos in eodem vicio esse non obiurgemus: sed congemiscamus: et ad pariter conandū inuitemus.

Deinde cū dicit. (Scimus. n.) astruit et cōmendat diuinū iudicium: et circa hoc tria facit. Primo ponit diuinū iudicij veritatē. scdo excludit cōtrariā opiniōez ibi. (Existimas) tertio manifestat veritatē ibi. (Qui reddet vnicuiq;) Dicit ergo primo. Ideo dico q̄ teipsum condēnas cū eadem agis que iudicas. Scimus enim. i. p̄ certo tenemus qm iudiciū dei ē in eos qui talia agunt. i. imminet eis diuinū iudicium. Job. 19. Ultor iniquitatis est gladius: et scitote esse iudicium. Ecc. ultimo. Lunata que fiunt adducet deus in iudicio. Item scimus q̄ hoc iudicium est fm veritatem. ps. 95. Iudicabit orbē terre in equitate. Dominis autēz iudicium ēt si iuste iudicet nō semper est fm veritatez neq; gocy: sed fm dicta testium: que qnq; dissonant a veritate. Sed hoc nō est in diuino iudicio: quia vt ipse dicit. Je. 19. Ego sum iudex et testis. Nō etiam fallitur falsis allegationibus fm illud Job. 4. i. Non parcam ei quasi verbis potētibus: et ad deprecandum compositis.

Deinde cū dicit. (Existimas autē) excludit opiniōē h̄riā. Et p̄mo pōit eā scdo assignat cāz ibi. (An diuitias). tertio improbat ibi. (Ignoras) Dicit ḡ p̄. Itadixi q̄ iudiciū dei est fm veritate in eos: qui ita agunt. Sed nūquid o homo quicūq; es q̄ iudicas eos qui talia agunt: et tñ facis ea: si p̄rioris iudicium nō timēs: existimas: qz tu effugies iudiciū dei: Quasi dicat. Si Existimas falsa ē estimatio tua